

UDK: 018.2(497.5Zadar)''16''

929Ljubavac, Š.

Primljeno: 29. 10. 2021.

Prihvaćeno: 10. 1. 2022.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org.10.22586/pp.v41i62.19761>

Filip Novosel*

Privatna knjižnica zadarskoga učenjaka Šimuna Ljubavca i kultura čitanja u jednom dalmatinskom gradu 17. stoljeća**

Višestoljetne veze dviju jadranskih obala rezultirale su razmjenom iskustava na brojnim razinama, a kulturna djelatnost u tom je smislu svakako nezanemariva. U ovom se radu kroz specifičan aspekt konzumiranja kulture u gradu Zadru, na temelju čitalačkih navika jednoga od njegovih istaknutih stanovnika, gradskoga plemića i učenjaka Šimuna Ljubavca (1608. – 1663.), prikazuju intelektualne preokupacije društvenih elita na prostoru istočnoga Jadrana. Analizom inventara Ljubavčevih dobara, koji uz ostalo otkriva i njegovu bogatu privatnu knjižnicu, čitalački afiniteti ovoga učenjaka poslužit će kao paradigma za bolje poznavanje opće kulture čitanja na istočnojadranskom prostoru i definiranje njegove pozicije na relaciji kulturnih središta i periferija onovremenoga Sredozemlja.

Ključne riječi: 17. stoljeće, Mletačka Republika, Dalmacija, Zadar, Šimun Ljubavac, privatne knjižnice, knjige

Uvod

Opisujući svoju kućnu biblioteku u pismu prijatelju Atiku, rimski državnik i učenjak Marko Tulije Ciceron oduševljeno je izjavio kako je Grk Tiranion, kojemu je u zadatak dao da mu sredi knjige, time čitavoj kući dao dušu.¹ Iako je to samo

* Filip Novosel, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10 000 Zagreb, E-mail adresa: fnovosel1@gmail.com

** Ovaj rad prošireno je i pisano istraživanje predstavljeno na VI. kongresu hrvatskih povjesničara u Rijeci: kultura, 29. rujna - 3. listopada 2021., pod naslovom „*Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus (Cicero, Ad Atticum IV, 8)*“ *Knjižnica zadarskog učenjaka Šimuna Ljubavca i kultura čitanja u Dalmaciji 17. stoljeća*.

¹ *Postea vero quam Tyrannio mihi libros disposuit, mens addita videtur meis aedibus*. Vidi u: Marcus Tullius Cicero, *Letters to Atticus*, prev. Eric Otto Windstedt (London; New York: William Heineman; G. P. Putnam's Sons, 1919), 292.

jedno u nizu svjedočanstava o knjigama i knjižnicama iz doba antike, ono jasno prikazuje odnos jednoga učenog pojedinca prema svojoj knjižnoj kolekciji. No, knjige su se sustavno sakupljale od samih početaka ljudske civilizacije i, naravno, ne samo na europskom kontinentu, stoga se ova Ciceronova izjava može smatrati nastavkom već duge tradicije postojanja knjižnica. Ta se tradicija nastavila i u nadolazećim razdobljima, a razvoj knjige i knjižnica ne prestaje ni danas.² U skladu s tim, knjige i knjižnice bile su povremeni predmet interesa povjesničara dugi niz stoljeća.³ Međutim, kao zasebna historiografska grana povijest knjige iskristalizirala se u drugoj polovini prošloga stoljeća. Njezini su protagonisti – u prvom redu Lucien Febvre i Henri-Jean Martin, Roger Chartier te, pogotovo kada se govori o definiranju položaja povijesti knjige unutar historiografije općenito, Robert Darnton – razvili mehanizme kojima su, uz razne aspekte same knjige, proširili opseg istraživačkoga interesa uzevši u obzir i ljude koji su knjige stvarali i konzumirali, kao i knjižnice i njihove stvaraocce, doprinoseći tako svojim rezultatima boljem poznavanju raznih pitanja vezanih uz kulturnu, intelektualnu i društvenu povijest, povijest znanosti, ali i brojne druge historiografske teme.⁴ Ovdje treba napomenuti da su navedena kretanja u suvremenoj historiografiji imala odjeka i među hrvatskim povjesničarima i bibliotekarima.⁵ Treba naglasiti i da su neki

² Za sintetski prikaz povijesti knjiga i knjižnica vidi npr.: Svend Dahl, *Povijest knjige: od antike do danas* (Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1979); Aleksandar Stipčević, *Povijest knjige* (Zagreb: Školska knjiga, 1985); Simon Eliot, Jonathan Rose, ur., *A Companion to the History of the Book*, sv. 1-2 (New York: Wiley Blackwell, 2020) (pogotovo poglavlja na str. 172-614). Posebno za knjižnice vidi npr.: Alfred Hassel, *Povijest knjižnica: pregled od njihovih početaka do današnjih dana* (Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977); Wayne A. Wiegand, Donald G. Davis, Jr., ur., *Encyclopedia of Library History* (New York; London: Garland Publishing Inc., 1994); Fred Lerner, *The Story of Libraries from the Invention of Writing to the Computer Age* (New York: Continuum, 1999); Josip Stipanov, *Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 2010).

³ Andrej Kristek, „Recepcija knjiga tiskanih hrvatskim jezikom u 18. stoljeću: tekstualna organizacija i oblici interakcije čitatelja s knjigom” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2017), 22.

⁴ Lucien Febvre, Henri-Jean Martin, *The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800* (London: N. L. B., 1976); Robert Darnton, *The Kiss of Lamourette: Reflections in Cultural History* (New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1990), 105-187; Roger Chartier, *The Order of Books: Readers, Authors and Libraries in Europe Between the Fourteenth and Eighteenth Centuries* (Stanford: Stanford University Press, 1994). O brzom razvoju povijesti knjige kao historiografske poddiscipline vidi: A. Garr Cranney, Janet Smith Miller, „History of Reading: Status and Sources of a Growing Field”, *Journal of Reading* 30 (1987), br. 5: 388-398. Posebno o interesu za istraživanje knjižnica od 19. stoljeća nadalje vidi: Kenneth M. Setton, „From Medieval to Modern Library”, *Proceedings of the American Philosophical Society* 104 (1960), br. 4: 371-390; David Finkelstein, Alistair McCleery, *An Introduction to Book History* (London; New York: Routledge, 2013), 7-28.

⁵ Te se teme dotaknuo još Vjekoslav Klaić, a otad je literatura previše narasla da bi se ovdje navodila, od monografija pa do članaka u specijaliziranim časopisima poput *Vjesnika bibliotekara Hrvatske*, koji izlazi od 1950. i, iako je prvenstveno usmjeren na suvremenu bibliotekarsku struku, ne zanemaruje ni povijesne teme, te *Libellariuma*, novijega i više usmjerenog na povijesni aspekt knjige i knjižnica. Stoga će biti dovoljno uputiti na nekoliko pregleda dosadašnjih glavnih dostignuća na području povijesti knjiga i knjižnica u Hrvatskoj: Vjekoslav Klaić, *Knjižarstvo u Hrvata. Studija o izdavanju i širenju hrvatske knjige* (Zagreb: St. Kugli, 1922); Aleksandar Stipčević, „Library History Research in

od glavnih rezultata u domeni povijesti knjige postignuti upravo u proučavanju ranoga novog vijeka, vremena koje će biti u fokusu ovoga istraživanja.

U uvodnoj rečenici spomenuti Ciceron bio je pasionirani sakupljač knjiga te je organiziranjem vlastitih privatnih knjižnica znatno utjecao na tu praksu u antičkom Rimu. Također je svojim opusom, kako onim poznatim u srednjovjekovnom razdoblju tako i onim koji je nanovo u 14. stoljeću otkrio Francesco Petrarca, iznimno utjecao na europska kulturna kretanja u čitavom ranome novom vijeku, od prvih humanista do razdoblja prosvjetiteljstva.⁶ Ipak, za razliku od utjecaja na brojne aspekte kulturnoga razvoja, čini se da Ciceronovi tekstovi nisu bitno utjecali na organizaciju knjižnica ranonovovjekovnih sakupljača knjiga. Mnogo je važniji u tom smislu bio tehnički razvoj, konkretnije Gutenbergov izum tiskarskoga stroja, koji je bržom i većom proizvodnjom knjiga olakšao njihovo nabavljanje uskom krugu učenih ljudi, a s vremenom omogućio i dostupnost knjige širim društvenim slojevima.⁷ No, s obzirom na spomenuti generalni Ciceronov utjecaj na razvoj misli u ranome novom vijeku, njegove riječi vezane za vlastitu privatnu knjižnicu također su zasigurno u knjižnicama nastalim od razdoblja europskoga humanizma nadalje imale nekog odjeka, ako nikako drugačije onda tako da je na policama brojnih privatnih knjižnica, uz ostala Ciceronova djela, redovito stajalo i ono u kojem se nalazi ovdje spomenuto pismo. Tu je knjigu u svojoj zbirci posjedovao i zadarski plemić Šimun Ljubavac, vlasnik jedne od najvećih privatnih knjižnica u Zadru i uopće na čitavoj istočnojadranskoj obali 17. stoljeća, koja će biti predmet analize ovoga rada.

Knjižnica Šimuna Ljubavca bila je privatna, a taj je tip knjižnice posebno važan za proučavanje čitalačkih praksi i dinamike knjige ranonovovjekovne Europe. Naime, njihov je broj postupno rastao od 14. stoljeća, a puni procvat doživio tijekom ranoga novog vijeka. Usporedno s porastom broja privatnih knjižnica rasla je i njihova važnost za čitalačku aktivnost u odnosu na one samostanske jer privatne nisu bile rezervirane samo za svoje vlasnike ili uzak krug ljudi od njihova

Yugoslavia", *Libraries & Culture* 25 (1990), br. 1: 74-75; Aleksandar Stipčević, „O važnosti proučavanja povijesti knjižnica u Hrvatskoj”, u: *Stručni skup Iz povijesti naših knjižnica*: Daruvar, 16. studenoga 2007.: zbornik radova, ur. Zorka Renić i Ilija Pejić (Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009), 1-4; Jasna Tingle, „Istraživanja povijesti knjige u hrvatskim časopisima u razdoblju od 2001. do 2010.”, *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti* 5 (2012), br. 1: 1-13; Nada Topić, „History of the Book as a Research Topic in Croatia”, *Lingua Franca* 4 (2018), br. 1: 1-8.

⁶ O Ciceronu kao utjecajnom sakupljaču knjiga vidi: Stipčević, *Povijest knjige*, 114-115; Stipanov, *Knjižnice i društvo*, 84-85. O Ciceronovu utjecaju i njegovu statusu u ranome novom vijeku vidi npr.: David Marsh, „Cicero in the Renaissance”, u: *The Cambridge Companion to Cicero*, ur. Catherine Steel (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 306-317; Matthew Fox, „Cicero during the Enlightenment”, u: *The Cambridge Companion to Cicero*, 318-336; Peter Burke, *The Renaissance* (London: Macmillan Press LTD, 1997), 41-42.

⁷ Eric J. Holzenberg, „Book Collecting”, u: *A Companion to the History of the Book*, sv. 2, 818-819; Elisabeth L. Eisenstein, *The Printing Revolution in Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

povjerenja, nego otvorene i raznim stranim zainteresiranim posjetiteljima.⁸ Stoga, premda proučavanje privatne knjižnice omogućuje mikroanalitički pristup, pogodan u prvom redu za detaljniju rekonstrukciju čitalačkoga profila samoga vlasnika,⁹ on može poslužiti i da se stekne uvid u čitalačke navike šire zajednice određenoga prostora u nekom vremenu. I ovdje će se na temelju naslova i autora prisutnih u Ljubavčevoj knjižnici, detaljnim uvidom u zastupljenost žanrova te vrijeme nastanka njegovih knjiga, nastojati rekonstruirati čitalačke i uopće intelektualne preokupacije jedne učene osobe specifičnoga prostora i vremena. Dobiiveni rezultati i prijepis dijela inventara Šimuna Ljubavca koji se odnosi na knjige u prilogu ovom radu poslužiti će nadalje kao paradigma po kojoj će se pokušati objasniti kultura čitanja i šira kulturna kretanja prvenstveno u gradu Zadru, ali i uopće na širem istočnojadranskom prostoru 17. stoljeća.

Knjižnica Šimuna Ljubavca – pokazatelj kulture čitanja u gradu Zadru sredinom 17. stoljeća

Privatne knjižnice postojale su u čitavoj ranonovovjekovnoj Europi, ali je Italija kao kulturno središte do kraja 16. stoljeća prednjačila po njihovu broju i fondovima pojedinih knjižnica.¹⁰ Razmjene najrazličitijih iskustava između dviju jadranskih obala, dodatno potaknute činjenicom da je najveći dio istočnoga Jadrana bio pod upravom Mletačke Republike, rezultirale su među ostalim i time da se praksa osnivanja privatnih knjižnica po uzoru na Italiju ukorijenila i u Dalmaciji. Iako se knjižnice dalmatinskih učenjaka svojim brojem generalno nisu mogle mjeriti s onima njihovih talijanskih kolega, bilo kakve detaljnije komparativne analize onemogućuje oskudnost raspoloživih podataka o knjigama i knjižnicama na istočnom Jadranu u ranome novom vijeku. To, naravno, ne znači da knjiga na tom prostoru nije bila zastupljena i da su knjižnice bilo koje vrste bile rijetke.¹¹ No, kako će se vidjeti u nastavku, i ti parcijalni podaci pokazuju da je kvaliteta knjižnih fondova pojedinih privatnih knjižnica s istočnojadranske obale, ako već ne uvijek i njihova kvantiteta, mogla konkurirati onima s druge strane Jadrana,

⁸ Lerner, *The Story of Libraries*, 100-105; Judith Overnier, „Private Libraries”, u: *Encyclopedia of Library History*, 513-514; Josip Stipanov, *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj – od početaka do današnjih dana* (Zagreb: Školska knjiga, 2015), 63-67.

⁹ Robert Darnton, „History of Reading”, u: *New Perspectives on Historical Writing*, ur. Peter Burke (Cambridge: Polity Press, 2001), 162.

¹⁰ Angela Nuovo, „Private Libraries in Sixteenth-century Italy”, u: *Early Printed Books as Material Objects: Proceedings of the Conference Organized by the IFLA Rare Books and Manuscripts Section Munich, 19-21 August 2009*, ur. Bettina Wagner i Marcia Reed (München: IFLA, 2010), 229-240. O talijanskim knjižnicama u 16. i 17. stoljeću više vidi: Edoardo Barbieri, Danilo Zardin, ur., *Libri, biblioteche e cultura nell'Italia del Cinque e Seicento* (Milano: Vita e Pensiero, 2002).

¹¹ O knjigama i knjižnicama u hrvatskim zemljama ranoga novog vijeka vidi: Aleksandar Stipčević, *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, knj. 2 (Zagreb: Školska knjiga, 2005).

ako se ipak izuzmu tamošnje najbogatije kolekcije, unikatne u čitavoj ondašnjoj Europi.

Za nabavljanje knjiga bila su potrebna materijalna sredstva, pa su si veću knjižnu kolekciju mogle priuštiti samo dobro situirane osobe iz viših društvenih slojeva. Zadar je kao i ostali urbani centri istočnoga Jadrana, ali posebice kao glavni grad mletačke Provincije Dalmacije i Albanije, imao istaknutu društvenu elitu i upravo među njima nalazimo podatke o posjedovanju većega privatnoga knjižnog fonda.¹² U istaknutije stanovnike Zadra sredine 17. stoljeća svakako se može svrstati i Šimun Ljubavac. Pripadnik manje, ali iznimno utjecajne gradske plemićke obitelji, Šimun je rođen u Zadru 26. lipnja 1608. godine.¹³ Stekavši 1637. u Padovi doktorat obaju prava, vratio se u rodni grad, gdje je obavljao razne poslove, od prosvjete do pravnih i upravnih službi, a bio je i član gradskoga Plemićkog vijeća.¹⁴ Uz to što je službeno po zvanju bio pravnik, Šimun je bio i pasionirani istraživač prošlosti. Interes za povijest doveo ga je u kontakt s raznim drugim učenjacima, s kojima je intenzivno surađivao, a njegova su istraživanja rezultirala pisanjem više povijesnih djela, od kojih je samo dio sačuvan.¹⁵ Dakle, obrazovan, ugledan i bogat, ali i tipičan znatiželjan *homo universalis* svojega doba, Ljubavac je imao sve predispozicije za stvaranje vlastite knjižnice, a svoj je položaj itekako iskoristio za prikupljanje knjiga. Podaci o njegovoj knjižnici nalaze se u sklopu inventara koji je tri dana nakon Šimunove smrti u siječnju 1663. dala sastaviti supruga Jelena.¹⁶

¹² Pavao Galić, *Povijest zadarskih knjižnica* (Zagreb: Društvo bibliotekara Hrvatske, 1969), 20. Mora se upozoriti na to da Galić u svojoj knjizi na više mjesta donosi nepotpune ili netočne podatke, barem kada govori o ovdje razmatranom razdoblju. Konkretnije, dok za Ljubavčevu knjižnicu navodi da je sadržavala uglavnom rimske klasike, što je, kako će se ovdje vidjeti, netočno, iz drugoga arhivskog fonda ističe knjižnicu još jednoga gradskog plemića, Ivana Detrica, u čijem se inventuru knjige navode samo usputno i skupno, a inventare koji slijede u istom fondu i donose konkretne popise bogatih knjižnica nekih drugih gradskih plemića uopće ne spominje. Za inventar Ivana Detrica vidi: Hrvatska (dalje: HR) – Državni arhiv u Zadru (dalje: DAZD) – fond 19 – Općina Zadar, Inventari, b. II, fasc. 2, br. 147, fol. 2v. Druga dva spomenuta inventara nalaze se u nastavku ovoga fonda.

¹³ HR – Arhiv Zadarske nadbiskupije (dalje: AZDN) – fond 43, Matična knjiga krštenih župe sv. Stošije, knj. VI (1604. – 1608.), fol. 93v.

¹⁴ Više o biografiji Šimuna Ljubavca: Boško Desnica, „Zadranin Šimun Ljubavac. Jedan dalmatinski erudit XVII. vijeka”, *Glasnik Primorske banovine* I (1938), br. 17-18: 173-181; Branka Grbavac, „Ljubavac, Šimun”, *Hrvatski biografski leksikon*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, pristup ostvaren 14. 10. 2021., <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11973>.

¹⁵ Krug u kojem se kretao Šimun Ljubavac zasad se najbolje može vidjeti iz rezultata istraživanja kontakata Ivana Lučića Luciusa sa suvremenicima, vidi: Bare Poparić, „Pisma Ivana Lučića Trogirani-na”, *Starine* 31 (1905): 276-320; Bare Poparić, „Pisma Ivana Lučića Trogirani-na (svršetak)”, *Starine* 32 (1907): 1-91; Miroslav Kurelac, „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića”, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 6 (1969): 133-142; Stjepan Antoljak, „Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom”, *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 29-30 (1983): 85-100. Vezano za sačuvanost njegovih djela vidi: Desnica, „Zadranin Šimun Ljubavac”, 179-180.

¹⁶ Šimun Ljubavac umro je 20. siječnja 1663., vidi: HR-AZDN-43, Matična knjiga umrlih župe sv. Stošije, knj. III (1651. – 1667.), fol. 53r. Inventar je sastavljen 23. siječnja, vidi: HR-DAZD – fond 31 – Bilježnici Zadra (dalje: BZ), Francesco Sorini, b. II, fasc. 6, br. 12, 23. I. 1663. Inventar su usputno

Fond knjižnice Šimuna Ljubavca – fizičke karakteristike

Na samom početku analize knjižnice Šimuna Ljubavca treba napomenuti zašto je za potrebe istraživanja odabrana baš ona, a ne neka druga knjižnica iz toga vremena. Jednostavno, uz još nekoliko raskošnijih privatnih knjižnica u sedamnaestostoljetnom Zadru, Ljubavčeva se s obzirom na dosadašnju istraženost arhivske građe može proglasiti najvećom, stoga i najreprezentativnijim materijalom potrebnim za ovo istraživanje. Naime, dok je, uz one samostanske, još nekoliko spomenutih privatnih knjižnica u gradu imalo za ono vrijeme respektabilnih 200 do 300 svezaka, Ljubavčeva ih je, kako će se vidjeti, brojnošću sve nadmašivala. Činjenica da u cjelokupnom inventaru pokojnoga Šimuna Ljubavca, koji se proteže na šesnaest stranica i, sadržavajući brojne pokretnine i nekretnine, odaje veliko bogatstvo jedne gradske plemićke obitelji, dio s popisom knjiga zauzima čak njih jedanaest već sama po sebi govori o tome koliku je važnost u odnosu na ostala materijalna dobra Šimun pridavao svojoj knjižnici.¹⁷

Kada se govori o Ljubavčevim knjigama, ovaj inventar jedini je poznati izvor koji govori o njima. Nažalost, sama knjižnica nije sačuvana i zasad se ne zna kako je završila.¹⁸ No, koliko god inventari koje su sastavljali javni bilježnici bili korisni za proučavanje povijesti knjiga i knjižnica, treba naglasiti da oni znatno ograničavaju istraživački postupak i sužavaju broj pitanja na koja je moguće odgovoriti.¹⁹ U odnosu na inventare, fizička prisutnost knjiga sa svojim popratnim sadržajem poput oznaka *ex libris*, raznih bilježaka na marginama i intervencija čitatelja u tekstove omogućuje detaljnija saznanja o odnosu čitatelja prema knjigama, kako vlasnika tako i onih koji su ih posuđivali, ali i eventualnim promjenama vlasnika knjiga, premda i knjige, ako stoje same za sebe, imaju svojih istraživačkih ograničenja.²⁰ O postojanju same knjižnice kao prostora koji bi otkrio materijalnu kulturu znanja prema kojoj bi se mogle rekonstruirati prakse stvaranja i korištenja

spomenuli i Desnica i Galić u svojim ovdje citiranim radovima, ali nisu detaljno analizirali njegov knjižni fond. Budući da će se na ovu ispravu u nastavku teksta vrlo često referirati, ona će se označavati kraticom „FS” uz navođenje točne folijacije. Sve ostale isprave navodit će se standardno s punim podacima.

¹⁷ Dio inventara u kojem se nalazi popis knjiga vidi u: FS, fol. 3r-8v.

¹⁸ Galić, *Povijest zadarskih knjižnica*, 20; Stipanov, *Povijest knjižnica*, 67-68.

¹⁹ Chartier, *The Order of Books*, 18-19; Darnton, „History of Reading”, 163; Christian Coppens, „Curiositas or Common Places: Private Libraries in the Sixteenth Century”, u: *Biblioteche private in età moderna e contemporanea. Atti del convegno internazionale Udine, 18-20 ottobre 2004*, ur. Angela Nuovo (Milano: Edizione Sylvestre Bonnard, 2005), 40; Aleksandar Stipčević, „Inventari knjižnica kao izvori za povijest knjige s posebnim osvrtom na inventar Nikole Pavlova Gundulića iz 1469. godine”, *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti* 1 (2008), br. 1: 2; Tiiu Reimo, „Library Catalogues and Books notated in Probate Inventories of the 17th and 18th Centuries as Sources for Research on Private Libraries and Reading”, *Knygotyra* 54 (2010): 233-253.

²⁰ Stipčević, „Inventari knjižnica”, 2.

knjižnica u prošlosti u ovom se slučaju također ne može govoriti.²¹ Sačuvanost originalnoga knjižnog fonda olakšala bi i detektiranje autora i naslova prisutnih u knjižnicama, što s inventarnim popisima, pa tako i ovim, nije uvijek slučaj. Naime, bilježnik nije nužno morao biti upoznat s čitavim knjižnim fondom koji je dobio u zadatak popisati, što je povećavalo mogućnost pogrešaka u bilježenju, a isto je tako mogao u žurbi ili iz praktičnih razloga uštede papira, tinte i svojega vremena skraćivati naslove i imena autora ako ih je smatrao općepoznatima, pa tako ne bilježiti sve podatke.

Bilježnik Franjo Sorini, kao uostalom i svi drugi mletački javni bilježnici, bio je bez sumnje obrazovana osoba.²² No, inventar koji je sastavio po narudžbi Šimunove udovice Jelene ima neke od upravo navedenih manjkavosti. U samom popisu Sorini je generalno zabilježio ime autora, naslov djela, format knjige i broj svezaka pojedinoga djela, ali ni u jednom slučaju ne navodi izdavača, godinu i mjesto izdanja knjige. Ponekad ne donosi ni cjelovit zapis s imenom autora i naslovom djela, nego jedno od toga izostavlja. Češće se događa da navodi samo autora, primjerice talijanskoga pravnika djelatnog na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće Prospera Farinaccija,²³ pa se tako ne zna koje se točno njegovo djelo nalazilo u Ljubavčevoj knjižnici. Rjeđe, ali jednako problematično za detaljnije istraživanje jest Sorinijevo navođenje samo naslova kao što je to učinio, na primjer, s djelom *Descriptio totius Africe*²⁴, čiji naslov odgovara većem broju autora iz 16. stoljeća. Nadalje, navedene se informacije često donose u skraćenom obliku, pa se uz autore nalazi samo naslov poput *Lecture* ili *Opera*, ili pak konkretniji, ali opet skraćeni oblik kao što je to navedeno u slučaju *Biblioteca Diodori Siculi*, djela pod punim naslovom *Biblioteca historica* antičkoga povjesničara Diodora Sikulskog.²⁵ U nekoliko slučajeva postoji i očita pogreška u navođenju imena autora ili naslova, što je najuočljivije kod pogrešno napisanog imena šesnaestostoljetnoga talijanskoga pravnika Alciatija, koji je u jednoj stavci iz Andrea preimenovan u Antonio.²⁶ Također, s obzirom na to da je u inventaru, pisanom inače za admini-

²¹ O knjižnicama kao „arheološkim” mjestima za proučavanje znanja vidi: Peter Burke, „Towards an Archaeology of Libraries”, u: *Zbornik Drage Roksandića*, ur. Damir Agičić, Hrvoje Petrić i Filip Šimetin Šegvić (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019), 645-653.

²² O službi javnih bilježnika u Zadru u sklopu bilježničke prakse Mletačke Republike vidi: Filip Novosel, „Služba javnog bilježništva u Dalmaciji za vrijeme mletačke uprave – primjer javnih bilježnika Zadra iz sredine 17. stoljeća”, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 63 (2021): 171-203. O samom bilježniku Franji Soriniju vidi: Lovorka Čoralčić, Filip Novosel, prir., *Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku*, sv. III.: *Spisi zadarskoga bilježnika Franje Sorinija (1656. – 1659.)*. Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium 60 (Zagreb: HAZU, 2022).

²³ Prosperi Farinacci in folio tomus I, FS, fol. 3r.

²⁴ FS, fol. 3v.

²⁵ FS, fol. 6v.

²⁶ Da je Antonio zapravo Andrea uočilo se zahvaljujući navođenju naslova njegova djela *Emblemata*, u inventaru u verziji *Hemblemata*, vidi: FS, fol. 7r.

strativne svrhe uobičajenim mletačkim jezikom, popis knjiga iz nekog razloga u latiniziranoj verziji, ne može se doznati koje su knjige uistinu bile tiskane na latinskom, a koje na nekom drugom jeziku, iako su uz latinski, a možda i grčki, zasigurno bili zastupljeni i razni suvremeni narodni jezici.²⁷ Konačno, bilježnik je knjige u svojem popisu poredao prema njihovu formatu – *folio*, *quarto* te *octavo*, što je vjerojatno bila posljedica sustava nekoga drugog, a ne samoga vlasnika i korisnika knjižnice, o čemu će u nastavku biti još riječi. Sve zajedno znatno otežava potpunu rekonstrukciju fonda knjižnice i njezina izgleda, od često manjkavih ili iskrivljenih informacija do samoga redoslijeda koji bi, da je poredan na neki korisniku pristupačniji način, primjerice tematski, barem u nekim slučajevima zasigurno omogućio točnije detektiranje autora ili naslova. Ipak, iako raspoloživi podaci u popisu nisu idealni, oni i dalje pružaju prilično dobar uvid u sadržaj knjižnice i time otkrivaju čitalačke afinitete njezina vlasnika.²⁸

Prema podacima u inventaru, fond knjižnice Šimuna Ljubavca sačinjavalo je 379 različitih naslova.²⁹ Deset dodatnih knjiga bili su svojevrsni duplikati, koji su očito bili ili druga ili ista izdanja jednoga djela, a velik broj dolazio ih je u više svezaka, tako da je knjižnica sveukupno imala 488 bibliografskih jedinica. Taj broj već je sam po sebi prilično impozantan za ono vrijeme, a kada se u obzir uzmu okolnosti u kojima je Šimun živio i djelovao te nadograđivao svoju knjižnicu, on postaje još dojmljiviji. Naime, radi se o razdoblju dugotrajnoga i devastirajućega Kandijskog rata, koji je započeo još 1645., a od nastanka inventara o kojem je ovdje riječ potrajat će još šest godina i naposljetku završiti 1669. godine. Dalmacija je kao pogranični prostor između nikad potpuno prijateljski raspoloženih Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva itekako iskusila razaranja u tom ratu, što je svakako utjecalo na funkcioniranje njezina stanovništva, i ruralnoga i urba-

²⁷ Jedini slučaj izričitoga spominjanja jezika, pa čak i prijevoda, u inventaru nalazi se kod upisa djela Marka Tulija Cicerona *Epistolae ad familiares* (zapisano kao *Epistole familiares*), pri čemu se navodi *in linguam uolgarem tradutte*, vidi: FS, fol. 6v. Informaciju na koji je točno jezik ono prevedeno bilježnik Sorini nije naveo. S obzirom na to da je *lingua uolgare* najčešće označavala talijanski, najvjerojatnije se radi upravo o tom jeziku, iako se ne može sasvim isključiti ni neki drugi jezik jer se u nekim slučajevima *uolgare* koristilo i za hrvatski. O tome vidi: Novosel, „Služba javnog bilježništva”, 190. Glede već istaknute problematičnosti pri navođenju pojedinih stavki, ovdje treba upozoriti na to da postoji i djelo Francesca Petrarce, inspirirano upravo Ciceronom, naslova *Epistolae familiares*. No, u inventaru je izričito zapisano da je autor navedenoga djela *Cicero*, stoga nema nikakve sumnje o kojem se točno od ta dva djela u ovom slučaju radi.

²⁸ Slični problemi vezani za informacije u inventarima knjiga koje su sastavljali javni bilježnici pojavljuju se i u nekim drugim slučajevima u mletačkoj Dalmaciji. O tome vidi npr.: Maja Katušić, Ivan Majnarić, „*Dopo la morte dell quondam Signor Giouanni Casio Dotor... Inventar ninskog plemića Ivana Kašića s kraja 17. stoljeća*”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 29 (2011): 236.

²⁹ Desnica u svojem članku o Ljubavcu navodi 380 naslova, ali detaljnim uvidom u inventar točna brojka je ona koja se navodi ovdje, vidi: Desnica, „Zadranin Šimun Ljubavac”, 175.

noga.³⁰ Ipak, svakodnevni život nije mogao stati, stoga i u takvim otežanim okolnostima, posebice kada se govori o ipak koliko-toliko sigurnijim gradovima, nije bilo nemoguće baviti se djelatnostima koje nisu isključivo bile vezane za osnovnu egzistenciju ili vojne funkcije, pa tako nije bio zamro ni intelektualni rad.³¹

Što taj broj Ljubavčevih knjiga znači u širem geografskom i kulturnom kontekstu i u kojoj je mjeri mogao parirati prekojadranskim knjižnicama kao onovremenim kulturnim centrima? S obzirom na veliku varijaciju u veličini knjižnica u Italiji Ljubavčeva vremena, fokusiranost povjesničara primarno na 16. stoljeće i temeljitu istraženost prvenstveno onih najvećih knjižnica koje nisu imale pandana u ostatku Europe, teško je detaljno usporediti ovu s tamošnjim knjižnicama te veličine i tako otkriti u kojoj je poziciji bio Ljubavac u odnosu na elite talijanskih komuna. Ipak, na temelju suvremenih historiografskih istraživanja neke je analogije moguće uočiti. Najprije treba uzeti u obzir da je istočnojadranskim gradovima središnjica države kojoj su pripadali – Venecija – bila uzor u najrazličitijim aspektima urbanoga života te su se oni što je više moguće nastojali ugledati na nju, pa se kroz tu prizmu može promatrati i Ljubavčeva knjižnica. Uz brojne druge epitete, Venecija je, bez sumnje, bila i grad knjige. Razvijena tiskarska djelatnost, unatoč padu produkcije u 17. stoljeću, i dalje je bila važna ekonomska grana te je omogućila intenzivnu cirkulaciju knjiga, koja je rezultirala generalno velikom pismenošću gradskoga stanovništva nevezano za društveni sloj, što je opet dovelo do veće potražnje za knjigama. Ukratko, još u 16. stoljeću knjiga je u Veneciji bila uobičajen predmet i koristila se u znanstvene, umjetničke, obrazovne i brojne druge svrhe, predstavljajući ujedno i oblik razonode, stoga ne čudi velik broj privatnih knjižnica u gradu. Međutim, dok su one gradskih elita imale od tisuću knjiga naviše, pokrivajući najrazličitija područja ljudskoga znanja, privatne knjižnice pripadnika srednjega sloja svojom veličinom od 100 do 500 knjiga bile su bliže knjižnici Šimuna Ljubavca. No te su knjižnice s druge strane, uz određeni broj vjerske literature i klasika, sadržavale prije svega stručnu literaturu vezanu za profesije kojima su njihovi vlasnici pripadali, stoga se nisu mogle pohvaliti raznovrsnošću zastupljenih tema.³² Prema tome, može se reći da

³⁰ O važnosti Kandijskoga rata za Dalmaciju vidi npr.: Josip Vrandečić, *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi* (Split: Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest, 2013), 47-135; Tea Mayhew, *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule. Contado di Zara 1645-1718* (Roma: Viella, 2008), 29-48; Domagoj Madunić, „*Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistics in the Venetian Defensive System in Dalmatia During the War of Crete (1645-1669)*” (doktorska disertacija, Central European University, 2012).

³¹ O svakodnevnom životu u gradu Zadru za trajanja Kandijskoga rata vidi: Filip Novosel, „Društvene prilike i svakodnevje Zadra u pozadini vojnih zbivanja za vrijeme Kandijskoga rata” (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2019), 169-280.

³² O privatnim knjižnicama u Veneciji 16. i 17. stoljeća vidi: Marino Zorzi, „Le biblioteche a Venezia nell'età di Galileo”, u: *Galileo Galilei e cultura veneziana. Atti del convegno di studio promosso nell'ambito delle celebrazioni galileiane indette all'Università degli studi di Padova (1592-1992), Venezia, 18-20 giugno 1992* (Venezia: Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, 1995), 161-189; Marino Zorzi, „La cir-

je Ljubavčeva knjižnica umanjeni odraz knjižnica mletačkih elita, a time i onovremenih nastojanja kreiranja knjižnica u čitavoj Europi. Iako prije svega zbog skromnijih financijskih mogućnosti dalmatinskih elita po broju knjiga nemjerljiva s najreprezentativnijim mletačkim privatnim knjižnicama poput onih koje su posjedovale, primjerice, patricijske obitelji Corner, Contarini ili Lolin,³³ može se reći da Ljubavčeva knjižnica svojom raznovrsnošću sasvim odgovara upravo takvu tipu knjižnice u jednom od onovremenih najvećih europskih gradova. Ako se fokus usmjeri na lokalne dalmatinske prilike, s obzirom na dosadašnju istraženost, svakako ostaje činjenica da je Ljubavčeva knjižnica najveća privatna knjižnica na istočnojadranskoj obali sredine 17. stoljeća.

Kada se govori o knjizi kao proizvodu, iz inventara se ne može mnogo toga doznati. Za početak, ostaje nepoznato koliko je knjižnica imala tiskanih, a koliko rukopisnih knjiga. Ako se oslonimo na informacije koje nam je ostavio bilježnik Sorini, od svih navedenih djela samo je jedno naznačeno kao *manuscripta*, a radi se o knjizi o geometriji.³⁴ Međutim, u popisu se nalaze i dva Ljubavčeva danas izgubljena djela, *Defensiones Dalmatiae* i *Bellum Dalmaticum*³⁵, za koja se sa sigurnošću može ustvrditi da su, kao i njegova sačuvana djela, bila u rukopisu. Stoga postoji mogućnost da je među nabrojenim naslovima bilo još rukopisa, ali s obzirom na to da je 17. stoljeće već uvelike bilo era tiska, može se pretpostaviti da je većina Ljubavčevih knjiga ipak bila tiskana. Jesu li među tim tiskanim knjigama postojale inkunabule ili bilo koja *editio princeps* te, ako da, koliko ih je bilo, ne može se doznati da bi se odgovorilo na neka dodatna pitanja koja povjesničari knjige u svojim istraživanjima postavljaju. Jedino što inventar sustavno donosi o fizičkom izgledu knjiga jest njihov format. Najveći broj naslova, njih 216 u 233 sveska, bio je u najmanjem formatu, *octavo*. Potom su po brojnosti slijedili oni formata *quarto* sa 115 naslova u 131 svesku i na kraju su sa 58 naslova u 124 sveska najslabije zastupljene bile knjige u formatu *folio*.

Konačno, može li se na temelju inventara išta reći o samoj knjižnici kao fizičkom prostoru? Privatna knjižnica, kao zasebno mjesto u kući rezervirano za intelektualni rad, bila je formirana u 16. stoljeću i ubrzo je postala nezaobilazna u svim bogatim kućama.³⁶ Nažalost, iako se u dijelu inventara koji se ne odnosi na knjige nalazi bogat popis namještaja, s Ljubavčevom knjižnicom ili bar njegovim intelektualnim radom mogao bi se povezati samo jedan radni stol s nekom vrstom la-

colazione del libro. Biblioteche private e pubbliche”, u: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, sv. 6: *Dal rinascimento al barocco*, ur. Gaetano Cozzi i Paolo Prodi (Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1994), 589-613.

³³ Zorzi, „La circolazione del libro”, 596-602.

³⁴ Geometria manuscripta in folio tomus I, FS, fol. 3v.

³⁵ FS, fol. 7v. Prvo navedeno djelo zapisano je kao *Difensiones*.

³⁶ Angela Nuovo, „Biblioteche private tra cinque e seicento”, u: *Arte della legatura a Brera*, ur. Federico Macchi (Milano: Edizioni Linograf, 2002), 24.

dica.³⁷ Unatoč tome što se ni inače u ispravama zadarskih javnih bilježnika onoga vremena ne nalazi mnogo podataka o takvoj vrsti pokretnina, oni se povremeno ipak pojavljuju.³⁸ Stoga pomalo čudi da se uz ovako detaljan inventar koji sadržava velik broj knjiga ne spominju posebno nikakve police ili bilo kakav drugi namještaj za koji bi se na neki način moglo naslutiti da je bio potreban u knjižnici. Ako se prati popis knjiga u inventaru kako ga je složio bilježnik Sorini, na prvi je dojam knjižnica bila neobično poredana s obzirom na spomenuto grupiranje po veličini. Međutim, to je vjerojatnije posljedica neke metode popisivanja korisne Soriniju ili naručitelju inventara iz praktičnih razloga nego prakse organiziranja knjižnice samoga vlasnika. Štoviše, taj poredak indicira pripremanje knjiga za prodaju jer su upravo u 17. stoljeću u katalozima knjiga za dražbu one najčešće bile raspoređene prema formatu, i to baš na ovdje postojeći način.³⁹ Koliku god pojedinac ima slobodu odlučiti kako će organizirati svoje knjige, glavni je cilj uvijek praktičnost i mogućnost snalaženja u knjižničnom fondu, što poredak po veličini knjiga baš i ne pruža. Stoga sâm Ljubavac sigurno nije svojih gotovo 500 svezaka poredao po veličini, nego je vjerojatnije koristio model tematske podjele. U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica da se upravo u ranome novom vijeku zbog poplave broja knjiga kao posljedice izuma tiska intenzivno tražio način učinkovite organizacije knjižnica, a prevladavala je tematska podjela, pogotovo kada se radilo o većim knjižnicama koje su obuhvaćale raznovrsna područja znanja, u kakve svakako spada Ljubavčeva.⁴⁰

Fond knjižnice Šimuna Ljubavca – tematske i sadržajne karakteristike

O nekim karakteristikama Ljubavčeve knjižnice korisnim za povijest knjige do sada se na temelju analiziranoga inventara više moglo reći što se ne može nego što se može otkriti. Međutim, od samoga broja knjiga, njihova fizičkoga izgleda te mjesta na kojem su se nalazile i načina na koji su u tom prostoru bile sortirane, za kulturu čitanja važnija je tematika knjiga i njihov sadržaj. Upravo će se tim aspektima knjižnice, o kojima se daljnjom analizom dostupnoga izvora može doznati mnogo više nego o dosad predstavljenim, posvetiti pozornost u nastavku teksta. Što je sve točno Šimun Ljubavac čitao ili barem imao na raspolaganju u

³⁷ *Vn scritorio di cipresso con le sue scatole dentro*, vidi: FS, fol. 1v.

³⁸ Radnih stolova ima više, pa ih se ovdje neće pojedinačno navoditi, ali posebno je zanimljiva policica za knjige, *Vna scancietta à modo di libreria*, u inventaru svećenika i ninskoga arhiepiskopita Jurja Stijića sa skromnim fondom od desetak knjiga, vidi: HR-DAZD-31-BZ, Francesco Sorini, b. II, fasc. 6, br. 1, fol. 1v.

³⁹ Dahl, *Povijest knjige*, 104.

⁴⁰ O organizaciji ranonovovjekovnih knjižnica vidi npr.: Peter Burke, *A Social History of Knowledge*, sv. 1: *From Gutenberg to Diderot* (Cambridge: Polity Press, 2008), 103-106.

svojoj knjižnici pokazat će se najprije analizom žanrovske podjele, ali i okvirnoga vremena i kulturnoga prostora u kojem je pojedina knjiga nastala, što će se pokušati detektirati na temelju vremena djelovanja i podrijetla autora. Iako se za većinu naslova uspjelo odrediti, ako ne sve, onda barem dio potrebnih informacija, s obzirom na spomenute manjkavosti inventarnoga popisa od sveukupnoga broja knjiga za njih 15 nikako se nije sa sigurnošću moglo doznati ništa što bi koristilo istraživačkom postupku i pridonijelo potpunijem poznavanju fonda Ljubavčeve knjižnice. Treba napomenuti i da je jedan naslov ubrojen u nedetektirane jednostavno nečitak. U tom zapisu na samom dnu jedne od stranica zbog oštećenja ruba papira vlagom u inače dobro sačuvanom inventaru ne može se sa sigurnošću pročitati što točno piše.⁴¹

Već se iz broja knjiga može naslutiti da Ljubavčeva knjižnica nije mogla biti usko specijalizirana, nego je obuhvaćala širi spektar tema ljudskoga znanja i stvaralaštva. S obzirom na njegovu struku, sa 104 naslova očekivano su prevladavala djela iz područja prava, a njih su slijedili naslovi vezani za povijest, teologiju i vjerske teme te književnost s podjednakim brojem od 50 do 60 knjiga po pojedinom području. Nešto slabije, s dvadesetak knjiga svaka, bile su zastupljene filozofija i retorika, a potom, s po manje od 10 naslova, slijedi grupa koja obuhvaća niz različitih područja znanosti i umjetnosti. U Ljubavčevoj knjižnici našle su se tako knjige iz geografije, prirodnih i egzaktnih znanosti poput prirodne filozofije i prirodoslovlja, matematike, aritmetike, geometrije i astronomije, kao i raznih tema vezanih za jezik, od gramatike do lingvistike i filologije. Na kraju, u inventaru su s jednim do tri naslova zastupljene knjige iz medicine, vojnih vještina, diplomacije, uprave, poljoprivrede, pomorstva, tehničkih znanosti vezanih za arhitekturu i razne izume te s područja likovnih umjetnosti. Uz tematsku zastupljenost po područjima znanosti i umjetnosti, o Ljubavčevim se čitalačkim preferencijama još više može doznati ako se detaljnije analiziraju konkretni naslovi i autori koji su tvorili navedene tematske grupe. Tom će se pitanju dodatno posvetiti pozornost u nastavku teksta, ali da bi se dobio što sveobuhvatniji uvid u naslove i autore prisutne u Ljubavčevoj knjižnici, najprije treba reći nešto o vremenu i geografskom, a time i kulturnom prostoru nastanka tih djela i rada njihovih autora.

Vrijeme nastanka samih knjiga, bile one tiskane ili rukopisne, ne može se točno odrediti jer bilježnik Sorini o tome nije ostavio nikakav podatak. Ipak, na temelju vremena u kojem je autor pojedine knjige živio, pod uvjetom da je zabilježen u inventaru i da ga se uspjelo identificirati, moguće je odrediti barem okvirni period u kojem je napisana. Taj je podatak za pitanje Ljubavčevih čitalačkih afiniteta zapravo i korisniji od same godine izdanja jer se time dobiva prava slika o vremenu u kojem je djelo nastalo s obzirom na to da su mnoga napisana u

⁴¹ Jasno je da autor nije zabilježen, a čini se da bi naslov mogao glasiti *Anatomia animalis*, ali se ne može reći s potpunom sigurnošću. Vidi: FS, fol. 7r.

ranijim razdobljima mogla biti prepisivana ili tiskana mnogo puta u stoljećima dugo nakon njihova izvornoga nastanka. Dakle, kada se uzme u obzir podatak o vremenu života autora, jasno je da je velika većina njih nastala u za Ljubavca suvremeno doba, nakon izuma tiska. Točnije, najviše je knjiga iz njegove knjižnice napisano u 16. stoljeću, slijede one čiji su autori živjeli i djelovali u 17. i na kraju u 15. stoljeću, sveukupno 204 naslova iz toga perioda. Pri ovom okvirnom određivanju treba svakako napomenuti da su neki navedeni autori živjeli na prijelazima tih stoljeća, pa se jedino tako može odrediti i nastanak njima pripadajućih djela. Nadalje, nakon suvremenih, sa 74 naslova slijede knjige nastale u vrijeme koje obuhvaća antičku Grčku i Rim, a najmanji ih je broj, njih 30, napisan u srednjem vijeku. Kada se govori o mjestu nastanka knjige, njegovo određivanje još je problematičnije u usporedbi s određivanjem vremena nastanka. Geografsko podrijetlo autora ne mora nužno značiti da je knjiga tamo i nastala. No, u ovom je slučaju, kao i pri određivanju vremena nastanka knjige, konkretan podatak o mjestu tiska ili pisanja manuskripta irelevantan. Mnogo je važnije okvirno odrediti zemlju ili širu regiju u kojoj je djelo nastalo kao ideja pojedinca, a ne kao fizički predmet, da bi se eventualno otkrilo kulturno okruženje iz kojega je ono poteklo, a upravo se taj podatak može rekonstruirati na temelju geografskoga podrijetla autora. Uostalom, brojna su se djela iz čitave Europe, bilo suvremenih bilo starijih autora, u Ljubavčevo vrijeme ionako tiskala u važnim tiskarskim centrima, od kojih se velik broj nalazio u Italiji, među kojima je jedan od glavnih, iako zbog raznih kriza oslabljen u odnosu na prethodno stoljeće, bila upravo Venecija,⁴² što opet nikako ne znači da su autori knjiga dolazili samo iz Mletačke Republike ili nekoga drugog dijela Apeninskoga poluotoka. S druge strane, učenjaci su bili prilično mobilna skupina, pa su njihova djela mogla nastati u okruženju koje nije nužno moralo biti mjesto njihova rođenja, ali je bilo inspirativnije za njihov rad. Kada se govori o Ljubavčevoj knjižnici, autori najvećega broja njegovih knjiga svejedno su bili Talijani – u inventaru se moglo identificirati 149 pisaca koji su dolazili iz nekoga dijela Apeninskoga poluotoka. Nakon talijanskih, velik broj autora pripadao je starom grčko-rimskom svijetu, pri čemu su rimski sa 50 prevladavali nad 24 grčka pisca, a tek nakon njih slijede autori iz europskih kulturnih krugova nastalih nakon raspada Rimskoga Carstva. S po 10 do 15 naslova zastupljeni su srednjovjekovni ili suvremeni francuski, njemački, španjolski, ali i hrvatski autori. Nekolicina se srednjovjekovnih autora i naslova može povezati i s Bizantom, a najmanji broj djela u Ljubavčevoj knjižnici napisali su nizozemski pa engleski i na kraju jedan škotski pisac.

Na temelju dosadašnje analize fonda knjižnice Šimuna Ljubavca, ona se već može okarakterizirati kao prilično bogata riznica raznovrsnoga znanja stvaranog od početaka europske civilizacije do vremena njezina vlasnika. No, nakon općenito-

⁴² Mario Infelise, „Book Publishing and the Circulation of Information”, u: *A Companion to Venetian History, 1400-1797*, ur. Eric R. Dursteler (Leiden; Boston: Brill, 2013), 651-674.

ga prikaza zastupljenosti znanstvenih i umjetničkih područja te okvirnoga vremena i mjesta nastanka knjiga, da bi se stekao bolji uvid u čitalačke afinitete vlasnika knjižnice, potrebno je obratiti pozornost na pojedine autore i naslove. Svakako najprije u oči upadaju oni autori i naslovi koji su već stoljećima nezaobilazna literatura svake obrazovane osobe. U prvom redu radi se o klasicima, ponajprije iz filozofije i književnosti, koji su znatno utjecali na razvoj znanosti i umjetnosti u europskoj civilizaciji, a Ljubavac je posjedovao mnoge od njih. Na policama njegove knjižnice nalazila su se tako djela Platona, Aristotela, Plutarha, Marka Tulija Cicerona, Lucija Aneja Seneke Mlađeg, Kvinta Horacija Flaka, Publija Ovidija Nazona, Klaudija Ptolemeja – da se navedu samo najpoznatiji, iako možda pomalo može iznenaditi da se u nizu antičkih autora ne nalazi Homer. Izostanak djela toga grčkog autora mogao se jedino donekle kompenzirati posjedovanjem kasnoantičke ili srednjovjekovne verzije priče o Trojanskom ratu – *Tractatus de bello Troiano*.⁴³ Čini se da je Ljubavac posebno cijenio Aristotela, Cicerona i Ovidija jer su naslovi tih autora najbrojniji u knjižnici. Ciceron, što nije ništa neobično s obzirom na njegov status među ranonovovjekovnim obrazovanim ljudima, najpopularniji je autor uopće u Ljubavčevoj knjižnici sa sveukupno 10 naslova, od čega se upravo onaj iz uvoda ovoga rada, *Epistolae ad Atticum*, pojavljuje u čak tri primjerka.⁴⁴ Aristotel i Ovidije zastupljeni su s po pet naslova, s tim da se Ovidijeve *Metamorfoze* pojavljuju u dva primjerka.⁴⁵ No, nisu se u Ljubavčevoj knjižnici nalazili samo antički klasici. Bili su zastupljeni i najpoznatiji srednjovjekovni i renesansni književnici i učenjaci, od Tome Akvinskog i nezaobilaznih Dantea Alighierija s jednim, Giovannijsa Boccaccia i Francesca Petrarce s po dva djela do Erazma Roterdamskog s dva te Jacopa Sannazara i Giambattiste Marina s tri odnosno jednim naslovom.⁴⁶ Uz strane, ovdje se ne smiju zanemariti ni domaći autori s područja istočnoga Jadrana koji su odigrali važnu ulogu u razvoju hrvatske pisane kulture. Nakon suvremenih talijanskih pa potom antičkih, oni su bili zastupljeni otprilike u jednakoj mjeri, kao i autori iz brojnih drugih europskih zemalja. U Ljubavčevoj su knjižnici tako uz bok svjetskim klasicima bili Marko Marulić, Vinko Pribojević, Mavro Orbini, Ivan Tomko Mrnavić, Bartol Kašić te Ljubavčev znanac i suradnik u povijesnim istraživanjima Ivan Lučić Lucius.⁴⁷

⁴³ FS, fol. 8r. S obzirom na to da je u inventaru naveden samo naslov koji odgovara većem broju autora, ostaje pitanje tko je uistinu napisao djelo u Ljubavčevoj knjižnici.

⁴⁴ FS, fol. 4v, 6r-7r i 8r. U sva tri spomenuta primjerka u inventaru riječ *Epistolae* iz naslova zapisana je kao *Epistole*.

⁴⁵ Za Aristotela vidi: FS, fol. 6r i 7r-7v. Za Ovidija vidi: FS, fol. 4v, 6v, 7v-8r. *Metamorfoze* su zapisane kao *Metamorphoseon* i *Metamorphosem*.

⁴⁶ Za Tomu Akvinskog vidi: FS, fol. 5v. Za Dantea vidi: FS, fol. 7v. Za Boccaccia vidi: FS, fol. 4v i 7v. Za Petrarca vidi: FS, fol. 6r i 7v. Erazmo se ne spominje izravno, nego su njegova djela navedena pod imenom izdavača Manuzija, vidi: FS, fol. 5r i 8v. Za Sannazara vidi: FS, fol. 6v i 8r-8v. Za Marina vidi: FS, fol. 8r.

⁴⁷ Za Marulića vidi: FS, fol. 4v. Za Pribojevića vidi: FS, fol. 5r. Za Orbinija vidi: FS, fol. 3v. Za Mrnavića vidi: FS, fol. 5r. Za Kašića vidi: FS, fol. 7r. Za Luciusa vidi: FS, fol. 5r.

Uz navedena općepoznata djela, pokazalo se da je Ljubavčeva knjižnica sadržavala i brojne druge važne knjige velikih autora, kao i one danas slabije poznate naslove i pisce. Svi oni zajedno pridonijeli su tome da ova knjižnica pokriva široko područje ljudskoga znanja i učinili ju iznimno raznovrsnom. U njoj se u prvom redu nalazio neophodan alat za Ljubavčevu struku – pravna literatura. Već je istaknuto da je ona zauzimala najviše mjesta u knjižnici, sadržavajući raznovrsne naslove iz civilnoga i kanonskoga prava, kako posebne studije tako i kompilacije i priručnike te statute gradova od Venecije do dalmatinskih gradova Zadra, Paga i Hvara.⁴⁸ Uz nešto srednjovjekovnih, velika većina autora bili su ranonovovjekovni pravници, od kojih je najzastupljeniji, s čak šest različitih naslova, bio šesnaestostoljetni njemački pravnik Nicolaus Vigelius, uz kojega se, kao nezaobilazno pravno štivo, nalazio Justinijanov kodeks sa sedam primjeraka u cjelovitom ili nekom skraćenom izdanju.⁴⁹ Rečeno je i da je stručnu literaturu vezanu za službenu profesiju pratila ona iz područja povijesti kao Ljubavčeve druge glavne preokupacije, a uz njih stoje djela vjerske tematike. Od povijesnih prevladavaju ona antičkih povjesničara, koji bi se ujedno mogli pridružiti i spomenutim općepoznatim antičkim autorima. Među njima se kao najpoznatiji nalaze Herodot, Tit Livije, Josip Flavije i Publije Kornelije Tacit, ali zastupljeni su i suvremeni autori, primjerice Flavio Biondo i, važan pogotovo za mletačku historiografiju, Andrea Mocenigo.⁵⁰ Od vjerskih djela ne treba posebno spominjati Bibliju, koja se u knjižnici nalazila u jednom primjerku,⁵¹ ali među brojnim naslovima iz teologije, uz neke klasike poput Ivana Kasijana, spomenutoga Tome Akvinskog ili Bernarda iz Clairvauxa,⁵² naslovi u popisu poput *Index librorum prohibitorum*, *Disputationes aduersus Luteranis* Giovannija Marije Verratija ili *Decreta Sacro-Sancti Concilii Tridentini* u dva primjerka⁵³ ocrtavaju atmosferu protureformacije. Jasno, niz autora i naslova vezanih za ostala slabije zastupljena područja znanosti i umjetnosti u knjižnici mogao bi se nastaviti. No ti će autori i naslovi, kao i oni ovdje nespomenuti u dosadašnjoj analizi najvažnijih i najzastupljenijih područja, u ovom okvirnom prikazu zbog svoje brojnosti morati biti izostavljeni. Iako u odnosu na ovdje istaknute autore i njihova djela možda nisu imali tako velik utjecaj na kasniji razvoj područja znanosti i umjetnosti kojima su pripadali, pa su time danas i slabije poznati izvan uskih stručnih krugova proučavatelja povijesti pojedinih područja, to ne znači da su manje važni ili da nisu bili popularni i cijenjeni u Ljubavčevo doba.

⁴⁸ FS, fol. 4r-5r.

⁴⁹ Za Nicolausa Vigeliusa vidi: FS, fol. 3v-4r, 5v i 6v. Za sve verzije Justinijanova kodeksa vidi: FS, fol. 3v-4r i 5v.

⁵⁰ Za Herodota vidi: FS, fol. 7r. Za Livija vidi: FS, fol. 8r. Za Flavija vidi: FS, fol. 4r. Za Tacita vidi: FS, fol. 4v. Za Bionda vidi: FS, fol. 3v. Za Moceniga vidi: FS, fol. 7r.

⁵¹ *Bibia Sacra*, vidi: FS, fol. 6v.

⁵² Za Ivana Kasijana vidi: FS, fol. 7r. Za Bernarda iz Clairvauxa vidi: FS, fol. 6r.

⁵³ Za *Index* vidi: FS, fol. 6v. Za Verratijevo djelo vidi: FS, fol. 7r. Za *Decreta* vidi: FS, fol. 3v i 5v.

Uz intelektualne afinitete pojedinca, knjižni fond otkriva i važnost knjižnice za vlasnika te njegov odnos prema njoj. Naime, knjižnica pripadnika društvenih elita nije bila samo mjesto čuvanja znanja, nego u određenoj mjeri i statusni simbol. Oni koji su si financijski mogli priuštiti sakupljanje većega broja knjiga, a to su redovito bili pripadnici društvenih elita, pomno su popunjavali fond svojih knjižnica čineći to ne uvijek samo iz utilitarnih, nego često i iz kolekcionarskih razloga.⁵⁴ Nažalost, zbog manjkavosti izvora ne zna se je li Šimun ovu knjižnicu stvorio sâm iz temelja ili je dio knjiga naslijedio od nekoga pretka. Kako god bilo, kao obrazovana osoba sigurno nije bio pasivan u pitanju njezina popunjavanja i može se pretpostaviti da ju je pomno organizirao i nadograđivao. Iako su neki klasici bili obvezni inventar svake knjižnice čiji je vlasnik držao do sebe i nisu mu nužno morali biti zanimljivo ili korisno štivo, oni su našli svoje mjesto u Ljubavčevoj knjižnici. No, u njegovu je slučaju većina djela vjerojatno ipak nabavljena iz utilitarnih razloga ili stvarnih intelektualnih afiniteta, što se posebno vidi u zastupljenosti prava i povijesti, područja kojima se Ljubavac najviše bavio i za njih očito najsustavnije skupljao za to potrebnu i korisnu literaturu. Već je naglašeno da inventar ne sadržava podatak o izdanju. Međutim, bilježnik je u nekoliko slučajeva uz naslov umjesto autora zapisao izdavača, pa se može doznati da je Ljubavac posjedovao barem nekoliko primjeraka poznate i cijenjene mletačke izdavačke obitelji Manuzio. Naime, iza dva navoda *Pauli Manutii* kriju se zapravo djela Erazma Roterdamskog koja je tiskao jedan od nasljednika poznatoga tiskara Alda jer je Erazmovo ime u vrijeme tiskanja djela bilo pomalo problematična pojava u protureformacijskom okruženju i oba su mu ova naslova završila na Indeksu zabranjenih knjiga.⁵⁵ Čak i ako Ljubavac nije imao Manuzijeva raskošna izdanja, jer se obje navedene knjige spominju u manjim formatima *quarto* i *octavo*, i ona jeftinija bez sumnje su bila iznimno kvalitetna u sadržajnom i u smislu uređivanja tekstova.⁵⁶ Iako se na temelju ovoga vrlo malena uzorka ne može raspoznati je li Ljubavac imao i ostala, ako ne luksuznija, onda barem kvalitetnija onovremena izdanja u svojoj knjižnici, već je ovih nekoliko podataka dostupnih zahvaljujući bilježnikovu nepoznavanju problema zabranjenih Erazmovih naslova otkrilo detalj o izdanjima Ljubavčevih knjiga koji daje naslutiti da se on brinuo

⁵⁴ Nuovo, „Private Libraries”, 231-232; Holzenberg, „Book Collecting”, 815. Posebno o knjizi kao artefaktu vidi: Krzysztof Pomian, *Collectors and Curiosities: Paris and Venice 1500-1800* (Cambridge: Polity Press, 1990), 10 i 55-56.

⁵⁵ FS, fol. 5r i 8v. O ovim izdanjima i razlozima zbog kojih se nije navodilo ime Erazma Roterdamskog vidi: Paul J. Angerhofer, Mary Ann Addy Maxwell, Robert L. Maxwell, *In Aedibus Aldi: The Legacy of Aldus Manutius and his Press* (Provo: Brigham Young University, 1995), 102.

⁵⁶ Aldo i njegovi nasljednici nisu bili samo obrtnici koji su se bavili tiskarskom i izdavačkom djelatnošću, nego u humanističkom duhu vrlo obrazovane osobe, vidi: Martin Lowry, *Svijet Aldusa Manutiusa. Poduzetništvo i učenjaštvo u renesansnoj Veneciji* (Zagreb: Antibarbarus, 2004), 141-172; Angerhofer, Addy Maxwell, Maxwell, *In Aedibus Aldi*, 102-107. O iznimnoj kvaliteti ne samo tiska i formata nego i znanstvene i tehničke obrade teksta izdanja Manuzija vidi: Dahl, *Povijest knjige*, 77; Finkelstein, McCleery, *An Introduction*, 49.

za kvalitetu svojega fonda. Opet, unatoč tome što je knjižnica sadržavala određeni broj većih formata *folio*, s obzirom na prevladavajući broj knjiga u formatu *octavo* dodatno se može poduprijeti zaključak da je knjige nabavljao prvenstveno iz utilitarnih razloga, a tek onda eventualno kolekcionarskih ili bibliofilskih pobuda. Uza sve navedeno, kada se u obzir uzme recentnost autora te njihovo različito geografsko i kulturno podrijetlo, može se reći da je Ljubavac u punoj mjeri pratio onovremene trendove i bio dobro upoznat s dinamikom u brzorastućem europskom izdavaštvu svojega doba te tako knjižnicu redovito ažurirao i činio aktualnom. Nažalost, raspoloživi izvor ne otkriva kako je Ljubavac dolazio do informacija o novim izdanjima. Iako je određenu ulogu svakako imalo usmeno prenošenje vijesti koje je dobivao od prijatelja i znanaca ili mletačkih knjižara koji su imali svoje ispostave i agente po dalmatinskim gradovima,⁵⁷ glavni izvor za praćenje noviteta onovremenim su učenjacima bili razni katalogi. Premda se s velikom vjerojatnošću može pretpostaviti da ih je Ljubavac skupljao i na taj se način informirao o novitetima u izdavaštvu, o njima u inventaru nema nikakvih informacija.⁵⁸

Ostaje i pitanje je li i u kojoj mjeri knjižnica Šimuna Ljubavca koristila drugima. Ovdje analizirani inventar ne može o tome ništa reći, a nedostatak drugih izvora vezanih za Ljubavčevu knjižnicu također zasad ovaj problem ostavlja neriješenim. Ipak, uz ostale navedene nepoznanice o ovoj knjižnici, pitanje njezine otvorenosti drugima istaknuto je ovdje jer se odgovor može bar nazreti. Naime, jedan detalj iz inventara Šimunova suvremenika, bogatoga gradskog trgovca Mihovila Vitanovića, koji je također imao privatnu knjižnicu, govori o međusobnom posuđivanju knjiga. Konkretno, u jednoj stavci iznimno bogata i raznovrsna inventara toga pripadnika zadarske građanske elite navedena je knjiga, Aristotelova *Rettorica*, posuđena upravo od Šimuna Ljubavca.⁵⁹ Iako se radi o usamljenom slučaju, već on jasno govori da su knjige iz privatnih knjižnica očito kružile po gradu među učenim korisnicima, a čini se da su sastavni dio te razmjene bile i knjige s polica Ljubavčeve knjižnice.

Zaključak

Koliko god ovdje analizirani izvor imao svojih manjkavosti, ipak pruža vrlo korisne informacije za istraživanje povijesti knjiga, knjižnica i kulture čitanja u Zadru i Dalmaciji. Nedostatak brojnije i raznovrsnije izvorne građe, kao i ne-

⁵⁷ Klaić, *Knjižarstvo u Hrvata*, 6-7.

⁵⁸ O ulozima kataloga i njihovoj važnosti za nabavljanje knjiga mnogo je pisano u literaturi o povijesti knjige. Vidi npr.: Giovanna Granata, Angela Nuovo, ur., *Selling & Collecting: Printed Book Sale Catalogues and Private Libraries in Early Modern Europe* (Maceratta: Eum, 2018).

⁵⁹ *Dal Signor Dottor Gliubauaz (...) La rettorica di Aristotile...*, HR-DAZD-31-BZ, Francesco Sorini, b. II, fasc. 6, br. 14, fol. 44v.

postojanje same knjižnice o kojoj je ovdje bilo riječi, mnoga pitanja koja su u fokusu suvremene povijesti knjige ostavlja otvorenima, no popis koji je sastavio javni bilježnik Franjo Sorini daje vrlo jasne obrise profila jedne učene osobe u gradu na istočnojadranskoj obali u vrijeme koje je već obilježila politička i gospodarska stagnacija sredozemnoga svijeta u odnosu na zapad Europe, ali u kojem su se unatoč svemu kulturna kretanja održala na visokoj razini. Kada se govori o prilikama na istočnom Jadranu, Ljubavčeva knjižnica nije nikakav usamljeni fenomen na prostoru o kojem je ovdje riječ. Osim što nije bila jedina u Zadru u njegovo vrijeme, knjižnice su u Dalmaciji, pa tako i privatne, postojale i prije, a ta se tradicija nastavila u 18. stoljeću, koje općenito obilježavaju velike novosti u brojnim aspektima knjige, od daljnjega razvoja i porasta izdavaštva, pa time i sakupljanja knjiga, do širenja čitalačke publike i uopće načina čitanja.⁶⁰ Stoga se može reći da je Ljubavčeva knjižnica samo karika u spomenutoj tradiciji, doduše vrlo reprezentativna. Naravno, samo će daljnja arhivska istraživanja i komparativne analize raspoloživih podataka omogućiti detaljniji uvid u razvoj fenomena knjiga i knjižnica u predmodernom istočnojadranskom društvu, a možda i dodatno rasvijetliti pitanja vezana za knjižnicu Šimuna Ljubavca na koja ovo istraživanje nije uspjelo odgovoriti.

Na kraju treba naglasiti da su svi autori i djela iz Ljubavčeve knjižnice, bili oni u ovom radu posebno istaknuti kao poznati ili ne, jednako važni i zanimljivi za istraživanje čitalačke kulture. Naime, samo svi zajedno, i oni poznati i oni manje poznati, stvaraju cjelovitu sliku širine Ljubavčevih interesa i sveobuhvatno govore o njegovu znanju i obrazovanosti. Naravno, vlasnik knjižnice s tolikim brojem knjiga nije nužno u životu morao pročitati sve knjige koje je posjedovao niti je posjedovao svaku knjigu koju je ikada pročitao.⁶¹ No, već je naglašeno da sadržaj knjižnice ipak u najvećoj mjeri otkriva čitalačke afinitete njezina vlasnika. Kada se u obzir uzme čitav knjižni fond u posjedu Šimuna Ljubavca, uz prevladavajuće knjige s tematikom prava, za čime slijede povijest, književnost i teologija, nalazi se niz drugih raznovrsnih područja, a autori i njihova djela zastupljeni u knjižnici pripadaju najrazličitijim vremenskim epohama i europskim kulturnim krugovima, od antike do suvremenoga doba, od klasika do usko stručne literature. Sve to jasno pokazuje da je Ljubavac bio čovjek iznimno širokih interesa i velike želje za znanjem te je, uz pravo kao struku i povijest kao sekundarnu preokupaciju, bio upućen u vrlo raznolika područja znanosti i umjetnosti koja se, sagledana zajedno, dotiču gotovo cjelokupnoga onovremenoga ljudskog znanja. Ukratko, knjižnica o kojoj je ovdje bilo riječi otkriva tipičnoga polihistora 17. stoljeća.

Konačno, još jednom treba napomenuti da je Ljubavčeva knjižnica, s obzirom na dosadašnju istraženost te teme, definitivno najreprezentativniji primjer privatne knjižnice sredine 17. stoljeća na prostoru istočnog Jadrana. Zahvaljujući svojem

⁶⁰ Darnton, „History of Reading”, 166-171.

⁶¹ Chartier, *The Order of Books*, 19; Darnton, „History of Reading”, 162.

bogatstvu, osim čitalačkih navika i interesa te odnosa prema knjigama samoga vlasnika, ona prilično jasno pokazuje stanje kulture urbane elite i njezinu uklopljenost u onovremene šire europske trendove. Komunikacija Šimuna Ljubavca s drugim učenjacima njegovu je knjižnicu sigurno učinila poznatom i korisnom drugima te se na taj način njezina vrijednost svakako prenosila i na širi krug ljudi izvan zidova Šimunove kuće, ali i zidina samoga grada Zadra, pospješujući tako opću upoznatost učenoga kruga ljudi s onovremenim širim kulturnim trendovima. No, kao što je već mnogo puta spomenuto, ova knjižnica nije bila jedina u Zadru u to vrijeme. Usporedno s Ljubavcem, bogatije privatne knjižnice imali su razni crkveni dostojanstvenici i neki drugi gradski plemići i bogati građani, o čijim su fondovima bilježnici također ostavili podatke u svojoj ostavštini. Štoviše, kada se govori o čitalačkim navikama Zadrana, mora se reći da se knjige sporadično nalaze i kod stanovništva koje nije pripadalo društvenim elitama. Kod mnogih pripadnika nižega svećenstva očekivano se može naći pokoji brevijar ili katekizam, a u nekoliko slučajeva knjige su zabilježene i u posjedu siromašnijih stanovnika koji nisu pripadali crkvenim krugovima.⁶² Također, ako su knjige pojedincu bile preskupe, one su se uvijek mogle pokušati posuditi iz neke samostanske ili privatne knjižnice. Sve u svemu, koliko god je nepismenost u ondašnjoj Europi bila rasprostranjena i za ovaj se prostor ne može tvrditi da je u tom smislu bio poseban, knjiga je imala svoje mjesto u svakodnevnom životu istočnjadranskoga društva. Knjižnica Šimuna Ljubavca kao pripadnika toga društva dokazuje da ono, uvelike zahvaljujući i svojoj pripadnosti jednoj od tada još uvijek vrlo utjecajnih država, *Serenissimi*, nije bilo na kulturnim marginama Europe, nego je pratilo onovremene trendove i bilo neodvojivi dio širega sredozemnoga kulturnoga kruga.

⁶² Novosel, „Društvene prilike”, 249-252.

PRILOG: Prijepis dijela inventara Šimuna Ljubavca koji se odnosi na knjige⁶³**23. I. 1663.**

Inventar pokojnog doktora Šimuna Ljubavca. Dala ga je sastaviti njegova udovica Jelena.

Adi 23. Genaro 1663, Zara

Francesco Gritti Capitano Vice Conte

Inventario delli beni mobili, stabili, ragioni, et ationi del quondam Signor Simon Gliubauaz Dottor, fatto da me Elena sua relita.

(fol. 3r)⁶⁴

[...]⁶⁵

Cosimo (?) Bartoli Lecture in folio tomi XI	
Iasonis de Maino Letture in folio tomi IX	
Baldi de Perusio in folio tomi IIII	
Pauli Castrensis Lecture in folio tomi II	
Alexandri Tartagni lecture in folio tomi V	
Panormitani lecture in folio tomi XII	Nicolò de' Tudeschi (Panormitanus)
Alexandri Immolensis in folio tomi VI	Alexander de Tartagnis (Imolensis)
Comunium (!) opinionum lecture in folio tomi III	više različitih djela s ovim naslovom iz 16. stoljeća
Philippi Decii Comentaria Iuris Ciuilis in folio tomus I	
Eiusdem comentaria (!) Iuris Canonici in folio tomus I	više različitih djela s ovim naslovom iz 16. stoljeća
Angeli Aretini de Maleficiis in folio tomus I	puno ime Angelo Gambiglioni ditto l'Aretino
Felici Sandei Ferariensis in folio tomi III	pogreška pri zapisivanju imena, točno je Felino

⁶³ U lijevom stupcu nalazi se integralni prijepis isprave koju je sastavio Franjo Sorini, a u desnom su opaske vezane za autora ili naslov djela u pojedinoj stavci, gdje god su objašnjenja bila moguća. Pri prijepisu su uvažavana egdotička pravila po uzoru na transkripciju bilježničkih spisa Franje Sorinija pripremljenih za ediciju *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, vidi: Čoralić, Novosel, *Gradivo za povijest istočnoga Jadrana*, sv. III, 10-11. Stavke smatrane dovoljno razumljivima, kao i one čiji se autor ili naslov nikako nije uspio otkriti, ostavljene su bez posebnih komentara. Ovom bih prilikom zahvalio kolegici dr. sc. Maji Matasović na neprocjenjivoj pomoći u upotpunjavanju informacija za pojedine stavke i detektiranju slabije poznatih ili problematično napisanih autora i naslova.

⁶⁴ Folijacija je dodana kasnijom intervencijom, vjerojatno priređivača gradiva.

⁶⁵ Prethode razna druga dobra.

Baldi de Vbaldis de Perusio in folio tomus I	
Arianni Socini in folio tomus I	s obzirom na to da nema naslova, ne zna se radi li se o starijem (il vecchio) ili mlađem (il giovane)
Marci Mantuę in folio tomus I	puno ime Marco Mantova Benavide
Speculum Iuris Guilelmi Durandi in folio tomi III	
Marci Antonii Peregrini in folio tomi VI	
Prosperi Farinaccii in folio tomus I	
Boetii Lecture in folio tomus I	
Roberti L'Angelotte Lecture in folio tomus I	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Lancellotti
Decisiones Sacri Concilii Neapolitani autore Antonio Capucio in folio tomus I	službene inačice prezimena: Capycio/Capece
Aiimonis Crauete Consiliorum in folio tomus I	

(fol. 3v)

Andreę Gaili Obseruationum Imperialis Camere in folio tomus I	
Ferdinandi Vasqii Mencacensis Controuersiarum in folio tomus I	
Decisiones canonicę in folio tomus I	
Pauli Aemilii Iuris consulti de exceptionibus in folio tomus I	
Marci Antoni Cuchi in folio tomi II	
Sintagmatis comunium opinionum in folio tomus I	
Ioannis Fabri Institutionum in folio tomus I	
Nikolai Vigelii de Dreisa Pandectarum in folio tomi V	
Eiusdem methodus iuris ciuilis in folio tomus I	
Eiusdem methodus iuris ciuilis Absolutissima, in folio tomus I	
Eiusdem Methodus Iuris Controuersiarum in folio tomus I	
Marci Mantuę Bonauitis in folio tomus I	
Gregorii de Valentia Comentariorum theologorum in folio tomus I	
Decretum Sacro Sancti Concilii Tridentini in folio tomus I	
Equilibri Mantuę in folio tomi II	Marcus Mantua Bonavitus (?)
Examen Episcoporum aliorumque auctorum Hieronimo Venero in folio tomus I	puno ime Jérôme Venero de Leyva
Doctoris Francisci Suarez Varia opuscula theologica in folio tomus I	
Noua colectio priueligiorum auctore Emmanuelle Roderico in folio tomus I	puno ime Manuel Rodriguez Lusitano (el Lusitano)

Jacobi Menochii Iuris Consulti in folio tomi IIII	
Andree Tiraquelli Oera in folio tomi V	
Selecti Tractatus iuris uarii in folio tomus I	
Ioachini Minsingeri Iuris consulti opera in folio tomus I	
Tractatus De dote ex uariis iuris ciuilis in folio tomus I	skupina autora
Pratica (!) Papiensis Ioanni Petri de Ferariis in folio tomus I	
Andree Fachinei Opera in folio tomus I	
Concilium Salustii (!) Lateranensis in folio tomus I	
Cai Crispi Salustii Opera in folio tomus I	
Descriptio totius Africe in folio tomus I	više različitih djela s ovim naslovom iz 16. stoljeća
Euclidis Megarensis Elementorum Geometricum in folio tomus I	
Supplementa (!) cronicarum Reuerendi Patris Philippi de Bergamo in folio tomus I	
Historia Slauorum, auctore Mauro Orbino in folio tomus I	
Geometria manu scripta in folio tomus I	
Didaci Couaruuias Opus in folio tomus I	Diego de Covarrubias y Leyva
Caii Plinii Secundi Naturalis historia in folio tomus I	Gaj Plinije Stariji
Platonis Opera in folio tomus I	
Flauii Forliuensis De Roma triumphante in folio tomus I	Flavio Biondo

(fol. 4r)

Digestum uetus seu Pandectarum iuris ciuilis in quarto tomi III	
Decretalia Diui Gregorii Pape, in quarto tomi III	papa Grgur IX.
Mathei Vesembecii Iuris consulti comentarius in institutionibus iuris in quarto tomus I	
Institutiones Çesaris Iustiniani in quarto tomus I	
Antonii Cometii iuris consulti Opera in quarto tomus I	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Gómez
Jacobi Tomingii Decisionum in quarto tomus I	
Summa Gofredi de Trano in quarto tomus I	
Formularium uariarum comissionum in quarto tomus I	skupina autora
Decisionum aurearum sacruum (!) consentie Reuerendi Patris Iacobi Crafi de Capua in quarto tomus I	umjesto „sacruum” treba pisati „casuum”; pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Graffi

Methodus iuris controuersi Nicolai Vigelii iuris consulti in quarto tomus I	
Roberti Marantę Venusini Speculum aureum, et lumen aduocatorum in quarto tomi II	
Elencus omnium auctorum, in quarto tomus I	skupina autora
Noue Decisiones Senatus Pedemontani, auctore Antonio Teauro (!) in quarto tomi II	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Thesaurus (Tesauro)
Praxis beneficiorum Petri Rebuffi in quarto tomus I	
Institutiones iuris canonici in quarto tomus I	
Nuari Opera in quarto tomi V	Martín de Azpilcueta (Doctor Navarrus)
Tractatus de pensionibus Hieronimi Gigantei iuris consulti in quarto tomus I	
Alexandri Carerii De sponsalibus, et matrimoniis in quarto tomus I	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Carriero
Summa Siluestrina in quarto tomus I	Silvestro Mazzolini
Statuta Veneta in quarto tomus I	
Iulii Clari Alexandrini Opera in quarto tomus I	
Historie Ioanni Zonare Monaci in quarto tomus I	
Vitę omnium imperatorum Romanorum in quarto tomus I	
Phisonomia (!) hominis Ioannis Baptiste Neapolitani in quarto tomus I	puno ime Giambattista della Pòrta
Codices Iustiniani in quarto tomus I	
Oratio moralis supra septem psalmos poenitentiales (!) in quarto tomus I	
Iosephi Flauii Historia de Antiquitatibus Iudaicis in quarto tomus I	
Historie mundi Marci Manbrini in quarto tomi II	
Responsa ad cuiuscumque penę generis in quarto tomus I	Giovanni Battista Corradi
Petri Gregorii Tolosani Opera in quarto tomus I	
Statuta Comunitatis Leşine in quarto tomus I	
Volumen statutorum leguum ac iurium, in quarto tomus I	
Luigi Granate De introductione simbolis fidei in quarto tomus I	
Praticha (!) Criminalis in quarto tomus I	
Francisci Toleti Instructio Sacerdotum in quarto tomus I	
Eiusdem Comentaria in quarto tomus I	

(fol. 4v)

Ioannis Rauisii Textoris in quarto tomi II	
Terentius Latinus in quarto tomus I	
Orationes Minorum Obseruantium in quarto tomus I	
Exercetium (!) militare in quarto tomus I	
Francisci Petrei Opera in quarto tomus I	
Gulielmi Boccarini De Veneto Senatu in quarto tomus I	
Expositiones omnium titulorum iuris in quarto tomus I	
Pratica (!) Cancelarii auctore Iacobbo Marzario in quarto tomi II	
Thesus (!) theologicę in quarto tomus I	
Aritmeticha, et geometria in quarto tomus I	
Riga mathematica Ioannis Flamelii in quarto tomus I	službena inačica imena: Giovanni Francesco Fiammelli
Marci Tullii Ciceronis Epistolarum in quarto tomus I	
Formularium terminorum seu registorum secundum stilum Romanę Curię in quarto tomus I	Antonio Sacromoro
Historia Pii Pape de duobus amantibus in quarto tomus I	Enea Silvio Piccolomini (papa Pio II.)
Publii Ouidii Nasonis De Ponto in quarto tomus I	
Tractatus De Somniis Francisci Segni	
De arte dicendi in quarto tomus I	više različitih djela s ovim naslovom iz 16. stoljeća
Predicę Cornelii Mussi in quarto tomus I	
Cronicę Ordinum Diui Francisci in quarto tomus I	
Augustini Mascardii Opus in quarto tomus I	
Epistole Angeli Grilli in quarto tomus I	
Geneologia (!) deorum Ioannis Boccacii in quarto tomus I	
Francisci Vicomercati Mediolanensis De principia rerum naturalium in quarto tomus I	
Compendium historiarum noui ueterique (!) testamenti in quarto tomus I	
Historia Diuina de utroque mundo in quarto tomus I	
Inuentio noua mathematicę in quarto tomus I	
Opera Marci Maruli Spalatensis in quarto tomus I	
Antiquitates Bersii Caldei, in quarto tomus I	Pseudo-Beros Kaldejac
Luciani Narationes (!), in quarto tomus I	Lukijan iz Samosate
Propositiones de materia status in quarto tomus I	

Georgicha (!) Tholomei (!) in quarto tomus I	vjerojatno pogreška bilježnika – umjesto poznatoga Ptolemejeva djela <i>Geographia</i> zapisao je <i>Georgicha</i>
Historia Imperatorum Grecorum, in quarto tomus I	
Georgii Castriotti Opera in quarto tomus I	
Statuta Comunitatis Pagi in quarto tomus I	
Bella Germanicha (!) in quarto tomi II	Publije Kornelije Tacit

(fol. 5r)

Minister stati Mutii Zichate in quarto tomus I	pogrešno zapisan naslov, točno glasi <i>Il ministro di stato con il vero uso della politica moderna</i> ; autor Jean de Silhon, Muttio Ziccatta prevoditelj francuskoga izvornika
Epistolę Hieronimi Diedi in quarto tomi II	
Vita Petri Berislaii Bosnensis in quarto tomus I	Ivan Tomko Mrnavić
De origine, ac euentu Slauorum in quarto tomus I	Vinko Pribojević
Petri Maffei Bergomatis in quarto tomus I	
Descriptio totius Italię in quarto tomus I	Pietro Ranzano
Linguę Latine comentarium, in quarto tomus I	
Statuta Iadertina in quarto tomus I	
Guarini Poemata in quarto tomus I	puno ime Battista Guarini
Logicha (!) Francisci Toleti in quarto tomus I	
Istitutiones (!) ad Christianam Teologiam in quarto tomus I	Joannes Viguerius
Bartolomei Cepolę Opera in quarto tomus I	službena inačica prezimena: Cipolla
De re militari opera in quarto tomus I	Flavije Vegecije Renat
Annales Rauseę in quarta tomus I	Nikola Ranjina, <i>Annales Ragusini</i> (?)
Vita Diui Ioannis Traguriensis in quarto tomi II	Ivan Lučić Lucius
Vite quorundam Sanctorum Illirice in quarto tomus I	
Restretum historiarum Genouensium in quarto tomus I	Paolo Interiano
Paladii Euagrii Opera in quarto tomus I	s obzirom na ime, umjesto Paladius/Paladii trebalo bi pisati Ponticus/Pontici
Ioannis Ludouici Samothei in quarto tomus I	pseudonim autora pravoga imena Giovanni Maria Tolosani
Adagia Pauli Manutii in quarto tomus I	Erazmo Roterdamski
Geneologia Frangipanorum, in quarto tomus I	Benedetto Pucci

Baldassaris Pisanelli Bononiensis De anima in quarto tomus I	
Oratio Hortensii Pignolate, in quarto tomus I	
Comentaria Ludouici Guiciardini in quarto tomus I	
Prudentii poete Opera in quarto tomus I	
Epitome lectionum Octauui Liuelli in quarto tomus I	
Caii Plinii Secundi Epistole in quarto tomus I	Gaj Plinije Mlađi
Expositio super Henricum in quarto tomus I	sv. Albert Veliki
Quinque Orationes Horatii Toscanellę in quarto tomus I	
Varie positiones ex utroque iure in quarto tomus I	
Oratio Galli ⁶⁶ de Bello Turcico in quarto tomus I	Philippus Callimachus (Filippo Buonaccorsi)
Ioannis Tonsi Opera in quarto tomus I	
Vbertini Papafauę De utroque iure, in quarto tomus I	
Asserciones (!) Aloysii Oricelaris in quarto tomus I	
Caroli Sigonii De antiquo iure ciuium in quarto tomus I	

(fol. 5v)

Colectio Epistolarum uariorum auctorum in quarto tomus I	skupina autora
Opusculum de ueritate in quarto tomus I	više različitih djela s ovim naslovom iz različitih razdoblja
Poemata de Bailardino Nogarola in quarto tomus I	
Triumphum (!) Romę in electione Gregorii XIII in quarto tomus I	Silvestro Carrari
Teoremata ex iure tam Pontificio, quem Česareo in quarto tomus I	Sebastiano Montecchio
Panegiris in laudem Valerii Maximi in quarto tomus I	Julije Zaccaria
De sponsalibus, et matrimoniis in quarto tomus I	Alessandro Carriero
Constructiones, immutationesque gimnasii Patauini in quarto tomus I	
Poemata De amantibus in quarto tomus I	
Institutiones Iustiniani imperatoris auctore Francisco Acurcio in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Accursius
Institutiones iuris ciuilis in octauo tomus I	
Tractatus De iure patronato (!) in octauo tomus I	
Mansuerii Galli Pratica (!) forensis in octauo tomus I	puno i točno ime Jean Masuer

⁶⁶ Bilježnik je vjerojatno zapisao samo dio prezimena: Galli < Callimachi.

Singularia uariorum auctorum in octauo tomus I	
Aymonis Crauete De antiquitate temporis in octauo tomus I	
Pratica (!) Octauiani Vestrii in octauo tomi II	
Decisiones Concilii Neapolitani, in octauo tomi II	Antonio Capycio/Capece
Nelii Tractatus de banitis in octauo tomus I	puno ime Nèllo Cetti
Decisiones Guidonis Pape, in octauo tomus I	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Pepe
Pratica (!) Criminalis Marci Antonii Blancii in octauo tomus I	
Formulare aduocatorum in octauo tomus I	papa Benedikt XII.
Repertorium alphabeticum in octauo tomus I	
Tractatus de compromissis faciendis inter coniunctos in octauo tomus I	Marcus Antonius Blancus
Francisci Herculani De negatiuis in octauo tomus I	
Tractatus De inuentarii confessione in octauo tomus I	
Nicolai Vigelii Responsa in octauo tomus I	
Vocabularium utriusque iuris in octauo tomus I	više različitih djela s ovim naslovom iz 16. stoljeća
Tractatus De perscriptionibus (!) in octauo tomus I	
Nicolai Vigelii Methodus iuris pontificii in octauo tomus I	
Methodus de ratione studendi, in octauo tomus I	Matteo Gribaldi
Breuis instructio confessorum in octauo tomus I	
De iustis negotiationibus tractatus in octauo tomus I	
Decreta Concilii Tridentini in octauo tomus I	
Tractatus de crimine leşę maiestatis in octauo tomus I	Girolamo Giganti
Nicolai Vigelii Methodus regularum utriusque iuris in octauo tomus I	

(fol. 6r)

Tractatus De pignoribus in octauo tomus I	Reiner Bachovius ab Echt
Formularium instrumentorum, ac processum in octauo tomus I	kompilacija pravnih tekstova
Tractatus De mercatura in octauo tomus I	Benvenuto Stracca
Nicolai Boctii Consilia in octauo tomus I	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je (de) Bohier
De auctoritae magistratum Venetorum oratio, in octauo tomus I	
Aurea Armilla Bartolomei Fummi in octauo tomi II	
Francisci Bozzii De temporali eclesię monarchia in octauo tomus I	
Aristotelis Organum in octauo tomus I	

Tractatus De duobus fratribus, aliisque sociis in octauo tomus I	Pietro degli Ubaldi
Speculum artis notarię in octauo tomus I	Leo Spelungano
Diui Dionisii Areopagite Opus in octauo tomus I	
Centum sententię Ptolomei in octauo tomus I	Pseudo-Ptolemej (?)
Tractatus De nulitatibus processuum, ac sententiarum in octauo tomus I	Sebastiano Vanzi
Ioannis Tauleri Opera in octauo tomus I	
Dominici Sottę Opera in octauo tomi II	službena inačica imena: Domingo de Soto
Aristotelis Topicorum in octauo tomus I	
Petrarę Opera in octauo tomus I	
Dinus De regulis iuris in octauo tomus I	puno ime Dino Rosoni
Diui Bernardi Abbatis Opera in octauo tomus I	sv. Bernard od Clairvauxa
Epistole Hieronimi Parabosco in octauo tomus I	
Plutarci Parallele in octauo tomi III	
Eiusdem Heticorum (!) in octauo tomi III	Plutarh
Orationes Petri Perpianni in octauo tomus I	
Marci Antonii Muretti in octauo tomi II	službena inačica prezimena: Moretti
Marci Tullii Ciceronis Epistole ad Atticum in octauo tomus I	
Aristotelis Rethorica (!), et poetica in octauo tomus I	
Comentaria Cesaris in octauo tomus I	kompilacija tekstova <i>Galski rat</i> i <i>Grđanski rat</i>
Theoremata Marci Antonii Zimare in octauo tomus I	
Lucrubationes (!) in Marci Tullii Ciceronis Orationibus in octauo tomus I	umjesto „Lucrubationes” treba pisati „Lucubrations”
Omnia opera Marci Tullii Ciceronis in octauo tomus I	
Epistole Pauli Sauali in octauo tomus I	postoji više istaknutih osoba s tim ili imenom sličnoga oblika (Paolo Savelli) od 15. do 17. stoljeća
Senecę Philosophia in octauo tomus I	
Marci Tullii Ciceronis Epistole ad Atticum aliosque in octauo tomus I	
Andree Alciati Opera in octauo tomus I	
Marci Fabii Quintiliani Horatoriarum (!) institutionum in octauo tomus I	
De re militari tractatus in octauo tomus I	Flavije Vegecije Renat

(fol. 6v)

Demosthenis Opera in octauo tomus I	
Horatii Flacii Odes in octauo tomus I	
De institutione mulierum in octauo tomus I	
Epistole familiares Ciceronis in linguam uolgarem traducte in octauo tomus I	
Bibia (!) Sacra in octauo tomus I	
Orationes Ciceronis in octauo tomi III	
Dialectica iuris ciuilis Nicolai Vigelii in octauo tomus I	
Iuuenalis Opera in octauo tomus I	
Nobilium poetarum carmina Pauli Vbaldini in octauo tomus I	
Adriani (!) Alexandrini Bella ciuilia Romana in octauo tomus I	pogreška pri zapisivanju imena, točno je Apijan
Pontani Opera in octauo tomus I	puno ime Giovanni Pontano
De agricultura opera in octauo tomus I	
Aristophanis Comedie in octauo tomus I	
Heroidum epistole Publii Ouidii Nasonis in octauo tomi II	
Ferdinandi Abduensis Opera in octauo tomus I	
Historia Tripartita in octauo tomus I	Kasiodor
De regionibus Romanę Urbis in octauo tomus I	skupina autora
Biblioteca Diodori Siculi in octauo tomus I	
Alexandri Sandi (!) De moribus gentium in octauo tomus I	pogreška pri zapisivanju imena, točno je Sardi
Stratagemata artis bellicę in octauo tomus I	Sekst Julije Frontin
Metamorphoseon Ouidii in octauo tomus I	
Orationes Marci Antonii Muretti in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Moretti
Historie Romane Dionis Cassii in octauo tomus I	
Index librorum prohibitorum in octauo tomus I	
Vita, mores, orationesque, Marci Aurelii imperatoris in octauo tomus I	
Iacobbi Sanasarii Opera in octauo tomus I	
Rodolphi Agricole De inuentione dialectica in octauo tomus I	
Scolia in Diui Pauli Epistolas in octauo tomus I	
Relatio Obsidienis (!) Parisiorum in octauo tomus I	Abbo Parisiensis (Abbo iz Saint-Germaina)
Historia Bernardi Iustiniani in octauo tomus I	
Veridica terre Sanctę in octauo tomus I	Burchardus de Monte Sion
Marci Tullii Ciceronis De philosophia in octauo tomus I	
Comentarium rerum Turcicarum in octauo tomus I	Paolo Giovio
Fenestella (!) De sacerdotiis Romanis in octauo tomus I	Andrea Domenico Fiocchi
Ressolutiones (!) Neapolitane in octauo tomus I	

(fol. 7r)

Senece Opera in octauo tomus I	
Nicephori Calistę Historia Ecclesiastica in octauo tomus I	
Funeralia Francisci Primi regis Gallię in octauo tomus I	
Andręe Mocenici De bello cameracense in octauo tomus I	
Vita Apolonii Thiane in octauo tomus I	Filostrat
Historia de Indiis Occidentalibus in octauo tomus I	
Elegantie Aldi Manutii in octauo tomus II	Aldo Manuzio mladi
Leonis Alatii De etate, et interstitiis in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Allacci
Iulii Česaris Scaligeri Poemata in octauo tomus I	
Disputationes aduersus Luteranos in octauo tomus I	Giovanni Maria Verrati
Ioannis Barclai Editio repetita in octauo tomus I	
Ioannis Carionis Cronicorum in octauo tomus I	
Lucii Čęlii Diuinarum institutionum in octauo tomus I	puno ime Lucije Cecilije Firmijan Laktancije
Ioannis Cassiani Heremite Opera in octauo tomus I	
Tesaurus doctrine Christi in octauo tomus I	
Institutio linguę illiricę in octauo tomus I	Bartol Kašić
Vita mores que (?) diui Francisci in octauo tomus I	
Hemblemata Antonii Alciati in octauo tomi II	pogrešno zapisano ime, točno je Andrea
Elii Aristidis Orationes in octauo tomus I	
Epigramata Marcialis in octauo tomus I	
Lucii Cornelii Europei Opera in octauo tomus I	pseudonim autora pravoga imena Giulio Clemente Scotti
Ludouici Uiu is in octauo tomi II	
Aldi Manutii Pii institutionum gramaticarum in octauo tomus I	Aldo Manuzio mladi
Theodori Gaze Introductionis gramaticę in octauo tomus I	
Marci Tullii Ciceronis Epistole ad Atticum in octauo tomus I	
Contextus uniuersę gramaticę in octauo tomus I	Johannes Despauterius (Jan de Spauter)
Obseruationes Ludouici Dulcis in octauo tomus I	
Dialectica Aristotelis in octauo tomus I	
Simeonis Virepei De epistolis latine conscribendis in octauo tomus I	pogrešno napisano prezime, točno je Verepaeus
Dogmata uauriorum nobilium poetarum in octauo tomus I	

Francisci Salsouini Secretarius in octauo tomus I	pogrešno napisano prezime, točno je Sansovino
Herodoti Alicarnassei Opera in octauo tomus I	
Epistole Pauli Philippi Brigi in octauo tomus I	
Epistole Iulianni Gosselini in octauo tomus I	
Epistole Stephani Gerasii in octauo tomus I	
Anatomia animalis (?) ⁶⁷ in octauo tomus I	

(fol. 7v)

Bembi Poemata in octauo tomus I	puno ime Pietro Bembo
Loci medicinę comunes (!) in octauo tomus I	François Valleriole (Francisco Valleriola)
Tractatus De temporibus in octauo tomus I	
Aritmetica Christophori Clauui in octauo tomus I	
Petri Guicii Opera in octauo tomus I	
Epistole M. (?) Claudii Tholomei in octauo tomus I	
Poemata Victorię Collona in octauo tomus I	
Diodorus Secilus De antiquis historiis in octauo tomus I	
Historia mortis Henrici quarti in octauo tomus I	Pierre Matthieu
Epistole Perande in octauo tomus I	puno ime Giovan Francesco Peranda
Redice (!) Reuerendi Patris Francci Vicodominis in octauo tomus I	umjesto „Rediche” treba pisati „Prediche”; službena inačica imena: Francesco Visdomini
Ioannis Saraue Pholosophia naturalis in octauo tomus I	pogrešno napisano prezime, točno je Jarava
Dantis Poemata in octauo tomus I	
Andreę Mauroceni Opusculum in octauo tomus I	
Georgii Macropedi De conscribendis epistolis in octauo tomus I	
Rochi Perusini De eiusdem conscribendis in octauo tomus I	puno ime Rocco Pilorci Perusini
Hieronimi Carinberti Opera in octauo tomus I	pogrešno napisano prezime, točno je Garimberto
Dictionarium de primis silabis cognoscendis in octauo tomus I	Hortensio Bonnio Tulmetino
Epistole Česaris Orsini in octauo tomus I	
Mensuratio linearum Ciri Spontonii in octauo tomus I	
Iulii Obsequenstis Proditionum (!) in octauo tomus I	umjesto „Proditionum” treba pisati „Prodigiorum”
Difensiones (!) Dalmatę in octauo tomus I	Šimun Ljubavac

⁶⁷ Pretpostavka jer je čitava stavka nečitka zbog oštećenja papira vlagom.

Ioannis Bocacii Poemata in octauo tomus I	
Epistole Ouidii in octauo tomus I	
Marini Equitis Opera in octauo tomus I	puno ime Giovanni Battista (Giambattista) Marino
Horatii Turselini De particulis in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Torselini
Petrarce Opera in octauo tomi II	
Aristotelis De sensu in octauo tomus I	
Rethorica Cipriani Suarii in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Suárez
Fons salutis Petri Petrurii in octauo tomus I	
Bellum Dalmaticum in octauo tomus I	Šimun Ljubavac
Prouerbia Italica, ac latina in octauo tomus I	
Iamblicus De misteriis Ægyptiorum in octauo tomus I	
Patris Bonaventure Poemata in octauo tomus I	puno ime autora Bonaventure Baron
Reuolutiones Parnassi in octauo tomus I	
Valerii Maximi Opera in octauo tomus I	
Cęsarıs Caporali Poemata in octauo tomus I	
Iulii Nigronii Orationes in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Negrone

(fol. 8r)

Flores illustrium poetarum in octauo tomus I	Antonio Mancinelli
Sententie, exempla multorum in octauo tomus I	
Comentaria Galfmi (?) in octauo tomus I	
Francisci Benbii Orationes et Carmina in octauo tomus I	ime više poznatih autora, a naslov ne odaje na kojega bi se točno odnosilo
Marii Equicole De natura amoris in octauo tomus I	
Memorialis uitę Christianę in octauo tomus I	Luis de Granada
Quinti Fabii Pictoris De seculo aureo in octauo tomus I	Pseudo-Kvint Fabije Piktör
Francisci Molini Aphorismata in octauo tomus I	
Quinti Curtii Ruffi De rebus gestis Alexandri Magni in octauo tomus I	
Pantaleontis Bartelonei Opera in octauo tomus I	
Enchiridion psalmodiarum in octauo tomus I	
Arcadia Sanazari in octauo tomus I	
Fabule Aezopi in octauo tomus I	
Marci Tullii Ciceronis Sententie in octauo tomus I	
Facis historice compendium in octauo tomus I	Justus Lipsius
Compendium nauale Nauarii in octauo tomus I	
Marini Poemata in octauo tomus I	puno ime Giovanni Battista (Giambattista) Marino

Merlini Cocai Opus in octauo tomus I	pseudonim autora pravoga imena Teofilo Foléngo
Comunes iurium sententie in octauo tomus I	Jean Bellon
Iacobbi Ciriaci Opera in octauo tomus I	
Summa aurea Armilla in octauo tomus I	Bartolomeo Fummo
Ioannis Baptiste Montani Opera in octauo tomus I	
Ludouici Guiciardini Opera in octauo tomus I	
Phrases poeticę in octauo tomus I	
Diui Ambrosii Episcopi Mediolanensis Opera in octauo tomus I	
Marci (?) Iulii Camilli Opera in octauo tomus I	
Metamorphoseon Ouidii in octauo tomus I	
Titi Liuii Patauini Opera in octauo tomus I	
Vita Diui Iacinti Confessoris in octauo tomus I	
Iustini Historiarum ex Ponpeio (!) Trogo	puno ime Marko Junijan Justin (Frontinus)
Titus Lucretius De rerum natura in octauo tomus I	puno ime Tit Lukrecije Kar
Tractatus De bello Troiano in octauo tomus I	više mogućih autora koji se referiraju na Homerov ep
Caii (!) Cornelii Taciti in octauo tomus I	
Casparis Contareni De republica Venetorum in octauo tomus I	službena inačica prezimena: Contarini
Apuleius in octauo tomus I	
Virtutum uitiorumque exempla in octauo tomus I	Nicolas de Hanapes
Dionisii Alicarnassei Antiquitatum Romanarum in octauo tomus I	
Meditationes supra uitam mortemque Christi in octauo tomus I	više različitih djela s ovim naslovom

(fol. 8v)

Georgii Gratiani Orationes in octauo tomi II	
Iacobbi Sanasarii Opera in octauo tomus I	
Pauli Manutii Apophtegmatum in octauo tomus I	Erazmo Roterdamski
Morales Francisci Bachonis in octauo tomus I	pogreška pri zapisivanju prezimena, točno je Bacon
Venantii Honorii Carmina in octauo tomus I	puno ime Venancije (Honorije Klementin) Fortunat
Caii Lucii (!) Claudiani Opera in octauo tomus I	pogreška pri zapisivanju imena, točno je Klaudije
Polidori De rerum inuentoribus in octauo tomus I	puno ime Polidoro Virgili

[...]⁶⁸

⁶⁸ Nastavlja se popis drugih dobara.

Neobjavljeni izvori

Hrvatska – Arhiv Zadarske nadbiskupije, Zadar – fond 43 – Zbirka matičnih knjiga i parica Zadarske nadbiskupije (HR-AZDN-43).

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru, Zadar – fond 19 – Općina Zadar. Inventari (HR-DAZD-19).

Hrvatska – Državni arhiv u Zadru, Zadar – fond 31 – Bilježnici Zadra (HR-DAZD-31-BZ).

Objavljeni izvori i literatura

Agičić, Damir; Petrić, Hrvoje; Šimetin Šegvić, Filip, ur. *Zbornik Drage Roksanđića*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.

Angerhofer, Paul J.; Addy Maxwell, Mary Ann; Maxwell, Robert L. In *Aedibus Aldi: The Legacy of Aldus Manutius and his Press*. Provo: Brigham Young University, 1995.

Antoljak, Stjepan. „Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom”. *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 29-30 (1983): 85-100.

Barbieri, Edoardo; Zardin, Danilo, ur. *Libri, biblioteche e cultura nell'Italia del Cinque e Seicento*. Milano: Vita e Pensiero, 2002.

Burke, Peter. *A Social History of Knowledge, svezak 1: From Gutenberg to Diderot*. Cambridge: Polity Press, 2008.

Burke, Peter, ur. *New Perspectives on Historical Writing*. Cambridge: Polity Press, 2001.

Burke, Peter. *The Renaissance*. London: Macmillan Press LTD, 1997.

Burke, Peter. „Towards an Archaeology of Libraries”. U: *Zbornik Drage Roksanđića*, uredili Damir Agičić, Hrvoje Petrić i Filip Šimetin Šegvić, 645-653. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.

Chartier, Roger. *The Order of Books: Readers, Authors and Libraries in Europe Between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*. Stanford: Stanford University Press, 1994.

Cicero, Marcus Tullius. *Letters to Atticus*. Preveo Eric Otto Windstedt. London; New York: William Heineman; G. P. Putnam's Sons, 1919.

Coppens, Christian. „Curiositas or Common Places: Private Libraries in the Sixteenth Century”. U: *Biblioteche private in età moderna e contemporanea. Atti del convegno internazionale Udine, 18-20 ottobre 2004*, uredila Angela Nuovo, 33-42. Milano: Edizione Sylvestre Bonnard, 2005.

Cozzi, Gaetano; **Prodi**, Paolo, ur. *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, svezak 6: *Dal rinascimento al barocco*. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1994.

Cranney, A. Garr; **Miller**, Janet Smith. „History of Reading: Status and Sources of a Growing Field”. *Journal of Reading* 30 (1987), br. 5: 388-398.

Čoralić, Lovorka; **Novosel**, Filip, prir. *Gradivo za povijest istočnoga Jadrana u ranom novom vijeku*, svezak III.: *Spisi zadarskoga bilježnika Franje Sorinija (1656. – 1659.)*. *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium* 60. Zagreb: HAZU, 2022.

Dahl, Svend. *Povijest knjige: od antike do danas*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1979.

Darnton, Robert. *The Kiss of Lamourette: Reflections in Cultural History*. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 1990.

Darnton, Robert. „History of Reading”. U: *New Perspectives on Historical Writing*, uredio Peter Burke, 157-186. Cambridge: Polity Press, 2001.

Desnica, Boško. „Zadranin Šimun Ljubavac. Jedan dalmatinski erudit XVII. vijeka”. *Glasnik Primorske banovine* I (1938), br. 17-18: 173-181.

Dursteler, Eric R. ur. *A Companion to Venetian History, 1400-1797*. Leiden; Boston: Brill, 2013.

Eisenstein, Elisabeth L. *The Printing Revolution in Early Modern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Eliot, Simon; **Rose**, Jonathan, ur. *A Companion to the History of the Book*, svezak 1-2. New York: Wiley Blackwell, 2020.

Febvre, Lucien; **Martin**, Henri-Jean. *The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450-1800*. London: N. L. B., 1976.

Finkelstein, David; **McCleery**, Alistair. *An Introduction to Book History*. London; New York: Routledge, 2013.

Fox, Matthew. „Cicero during the Enlightenment”. U: *The Cambridge Companion to Cicero*, uredila Catherine Steel, 318-336. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Galić, Pavao. *Povijest zadarskih knjižnica*. Zagreb: Društvo bibliotekara Hrvatske, 1969.

Granata, Giovanna; **Nuovo**, Angela, ur. *Selling & Collecting: Printed Book Sale Catalogues and Private Libraries in Early Modern Europe*. Maceratta: Eum, 2018.

Grbavac, Branka. „Ljubavac, Šimun”. *Hrvatski biografski leksikon*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 14. 10. 2021. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11973>.

Hassel, Alfred. *Povijest knjižnica: pregled od njihovih početaka do današnjih dana*. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1977.

Holzenberg, Eric J. „Book Collecting”. U: *A Companion to the History of the Book*, svezak 2, uredili Simon Eliot i Jonathan Rose, 815-826. New York: Wiley Blackwell, 2020.

Infelise, Mario. „Book Publishing and the Circulation of Information”. U: *A Companion to Venetian History, 1400-1797*, uredio Eric R. Dursteler, 651-674. Leiden; Boston: Brill, 2013.

Katušić, Maja; **Majnarić**, Ivan. „Dopo la morte dell quondam Signor Giouanni Casio Dotor... Inventar ninskog plemića Ivana Kašića s kraja 17. stoljeća”. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 29 (2011): 219-271.

Klaić, Vjekoslav. *Knjižarstvo u Hrvata. Studija o izdavanju i širenju hrvatske knjige*. Zagreb: St. Kugli, 1922.

Kristek, Andrej. „Recepcija knjiga tiskanih hrvatskim jezikom u 18. stoljeću: tekstualna organizacija i oblici interakcije čitatelja s knjigom”. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2017.

Kurelac, Miroslav. „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića”. *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije* 6 (1969): 133-142.

Lerner, Fred. *The Story of Libraries from the Invention of Writing to the Computer Age*. New York: Continuum, 1999.

Lowry, Martin. *Svijet Aldusa Manutiusa. Poduzetništvo i učenjaštvo u renesansnoj Veneciji*. Zagreb: Antibarbarus, 2004.

Macchi, Federico, ur. *Arte della legatura a Brera*. Milano: Edizioni Linograf, 2002.

Madunić, Domagoj. „*Defensiones Dalmatiae: Governance and Logistics in the Venetian Defensive System in Dalmatia During the War of Crete (1645-1669)*”. Doktorska disertacija, Central European University, 2012.

Marsh, David. „Cicero in the Renaissance”. U: *The Cambridge Companion to Cicero*, uredila Catherine Steel, 306-317. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Mayhew, Tea. *Dalmatia between Ottoman and Venetian Rule*. Contado di Zara 1645-1718. Roma: Viella, 2008.

Novosel, Filip. „Društvene prilike i svakodnevje Zadra u pozadini vojnih zbivanja za vrijeme Kandijskoga rata”. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2019.

Novosel, Filip. „Služba javnog bilježništva u Dalmaciji za vrijeme mletačke uprave – primjer javnih bilježnika Zadra iz sredine 17. stoljeća”. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 63 (2021): 171-203.

Nuovo, Angela. „Biblioteche private tra cinque e seicento”. U: *Arte della legatura a Brera*, uredio Federico Macchi, 21-35. Milano: Edizioni Linograf, 2002.

Nuovo, Angela, ur. *Biblioteche private in età moderna e contemporanea. Atti del convegno internazionale Udine, 18-20 ottobre 2004*. Milano: Edizione Sylvestre Bonnard, 2005.

Nuovo, Angela. „Private Libraries in Sixteenth-century Italy”. U: *Early Printed Books as Material Objects: Proceedings of the Conference Organized by the IFLA Rare Books and Manuscripts Section Munich, 19-21 August 2009*, uredile Bettina Wagner i Marcia Reed, 229-240. München: IFLA, 2010.

Overnier, Judith. „Private Libraries”. U: *Encyclopedia of Library History*, uredili Wayne A. Wiegand i Donald G. Davis, Jr., 513-517. New York; London: Garland Publishing Inc., 1994.

Pomian, Krzysztof. *Collectors and Curiosities: Paris and Venice 1500-1800*. Cambridge: Polity Press, 1990.

Poparić, Bare. „Pisma Ivana Lučića Trogirana”. *Starine* 31 (1905): 276-320.

Poparić, Bare. „Pisma Ivana Lučića Trogirana (svršetak)”. *Starine* 32 (1907): 1-91.

Reimo, Tiiu. „Library Catalogues and Books notated in Probate Inventories of the 17th and 18th Centuries as Sources for Research on Private Libraries and Reading”. *Knygotyra* 54 (2010): 233-253.

Renić, Zorka; **Pejić**, Ilija, ur. *Stručni skup Iz povijesti naših knjižnica: Daruvar, 16. studenoga 2007.: zbornik radova*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.

Setton, Kenneth M. „From Medieval to Modern Library”. *Proceedings of the American Philosophical Society* 104 (1960), br. 4: 371-390.

Steel, Catherine, ur. *The Cambridge Companion to Cicero*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Stipanov, Josip. *Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

Stipanov, Josip. *Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj – od početaka do današnjih dana*. Zagreb: Školska knjiga, 2015.

Stipčević, Aleksandar. *Povijest knjige*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.

Stipčević, Aleksandar. „Library History Research in Yugoslavia”. *Libraries & Culture* 25 (1990), br. 1: 73-79.

Stipčević, Aleksandar. „Inventari knjižnica kao izvori za povijest knjige s posebnim osvrtom na inventar Nikole Pavlova Gundulića iz 1469. godine”. *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti* 1 (2008), br. 1: 1-8.

Stipčević, Aleksandar. *Socijalna povijest knjige u Hrvata*, knjiga 2. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Stipčević, Aleksandar. „O važnosti proučavanja povijesti knjižnica u Hrvatskoj”. U: *Stručni skup Iz povijesti naših knjižnica: Daruvar, 16. studenoga 2007.: zbornik radova*, uredili Zorka Renić i Ilija Pejić, 1-4. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009.

Tingle, Jasna. „Istraživanja povijesti knjige u hrvatskim časopisima u razdoblju od 2001. do 2010.” *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti* 5 (2012), br. 1: 1-13.

Topić, Nada. „History of the Book as a Research Topic in Croatia”. *Lingua Franca* 4 (2018), br. 1: 1-8.

Vrandečić, Josip. *Borba za Jadran u ranom novom vijeku: mletačko-osmanski ratovi u venecijanskoj nuncijaturi*. Split: Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest, 2013.

Wagner, Bettina; Reed, Marcia, ur. *Early Printed Books as Material Objects: Proceedings of the Conference Organized by the IFLA Rare Books and Manuscripts Section Munich, 19-21 August 2009*. München: IFLA, 2010.

Wiegand, Wayne A.; Davis, Donald G., Jr., ur. *Encyclopedia of Library History*. New York; London: Garland Publishing Inc., 1994.

Zorzi, Marino. „La circolazione del libro. Biblioteche private e pubbliche”. U: *Storia di Venezia dalle origini alla caduta della Serenissima*, svezak 6: *Dal rinascimento al barocco*, uredili Gaetano Cozzi i Paolo Prodi, 589-613. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1994.

Zorzi, Marino. „Le biblioteche a Venezia nell'età di Galileo”. U: *Galileo Galilei e cultura veneziana. Atti del convegno di studio promosso nell'ambito delle celebrazioni galileiane indette all'Università degli studi di Padova (1592-1992)*, Venezia, 18-20 giugno 1992, 161-189. Venezia: Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, 1995.

*Filip Novosel**

Private Library of the Zadar Scholar Šimun Ljubavac and the Reading Culture in a 17th-Century Dalmatian City

Summary

Centuries-long connections between the two Adriatic coasts have resulted in vivid exchange of experiences, with cultural activity being one of their essential components. The aim of this paper is to use the specific aspect of culture consumption to see how cultural life in the city of Zadar, as the centre of the Venetian Province of Dalmatia and Albania, functioned in the mid-17th century, during the long Candian War (1645-1669), which proved exhausting for both warring parties – the Venetian Republic and the Ottoman Empire. Based on the reading habits of a prominent resident of Zadar, the wealthy nobleman and scholar Šimun Ljubavac (1608-1663), the paper discusses the intellectual preoccupations of the social elites in the Eastern Adriatic. As a lawyer, historian, and typical polymath of his time, Ljubavac owned a rich private library with some four hundred titles from various fields of sciences and arts, from ancient to modern authors. An inventory of his library was put together after his death and is today preserved in the State Archive in Zadar. Although such inventories are rare, which hinders a detailed comparative analysis, Ljubavac can be taken as a paradigmatic case to make conclusions about the extent to which Dalmatian scholars were able to follow the main trends in sciences and arts, which may help define the general role of the Eastern Adriatic among the cultural centres and peripheries of the Mediterranean and Europe during the given period.

Keywords: 17th century, Venetian Republic, Dalmatia, Zadar, Šimun Ljubavac, private libraries, books

* Filip Novosel, Croatian Institute of History, Opatička 10, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: fnovosel1@gmail.com